

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ
ТУРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЛЮДЕЙ
З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу,
групи 8.2318-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
А.О. Шеленіна

Керівник: доцент кафедри соціальної філософії
та управління,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Рецензент: доцент кафедри соціальної філософії
та управління,
доцент, к.філос.н. Масюк О.П.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра соціальної філософії та управління
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної філософії та управління

_____ Т.І.Бутченко
« _____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Шеленій Аліні Олексіївні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальна робота із забезпечення доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями

керівник роботи Маловічко Олена Владиславівна, к.філос.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «29» травня 2019 року № 803-с

2. Строк подання студентом роботи 27 грудня 2019 року

3. Вихідні дані до роботи Азін В. О., Байда Л. Ю. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб. Київ : Талком, 2013. 128 с.; Бармашина Л. М. Формування середовища життєдіяльності для маломобільних груп населення : навч. посіб. Київ : Союз-Реклама, 200. 89 с.; Мигович І. І., Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 164 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Ознайомитись з історією виникнення інклюзивного туризму. 2. Розкрити основні поняття дослідження: «людина з інвалідністю», «туризм», «інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю», «інклюзивно-реабілітаційно-соціальний туризм», «безбар'єрний туризм», «доступність», «розумне пристосування». 3. Визначити принципи та методи дослідження доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями. 4. Виявити сутність і зміст людини з обмеженими можливостями, як об'єкт соціальної роботи. 5. Визначити стандарти і норми у доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями. 6. Зробити порівняльний аналіз туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями в Україні та світі. 7. Визначити особливості доступності туристичного середовища для людей з інвалідністю у місті Запоріжжя. 8. Окреслити рекомендації щодо вдосконалення доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями у місті Запоріжжі.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	29.05.2019	29.05.2019
Розділ 2	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	25.06.2019	25.06.2019
Розділ 3	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	24.09.2019	24.09.2019

7. Дата видачі завдання 29 травня 2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень 2019	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2019	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2019	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень 2019	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Серпень 2019	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Жовтень 2019	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Листопад 2019	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Грудень 2019	<i>виконано</i>

Студент А.О. Шеленіна

Керівник роботи О.В. Маловічко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 82 сторінок, 80 позицій у списку літератури, 5 додатків.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ЛЮДИНА З ІНВАЛІДНІСТЮ, ТУРИЗМ, ДОСТУПНІСТЬ, РОЗУМНЕ ПРИСТОСУВАННЯ

Мета дослідження: визначити рівень доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями.

Об'єкт дослідження: доступність туристичної діяльності для людей з інвалідністю у місті Запоріжжі.

Предмет дослідження: пристосування людей з обмеженими можливостями у суспільстві.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, порівняння, аналізу документів.

Новизна дослідження полягає в тому, що пропонуються заходи щодо поліпшення стану доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями.

Гіпотеза: туризм для людини з обмеженими можливостями є вагомим фактором для повноцінної соціалізації у суспільстві.

Висновки:

1. Відсутність повного застосування на практиці Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», ізоляція та не пристосованість людини з інвалідністю до реального життя.

2. Виявлена відсутність доступності туристичного середовища в місті Запоріжжі для людей з особливими потребами, через байдужість держави. виправити це можливо, завдяки соціальним працівникам – волонтерам та завдяки запропонованому проекту – екскурсії.

3. Застосування екскурсійної програми для людей з особливими потребами призведе до соціалізації та адаптації у суспільстві. Також збагатить культурний потенціал людини, сприяє оздоровленню та гарному настрою, що так важливо для людини з інвалідністю.

SUMMARY

Diploma thesis consists of 82 pages, 80 literature sources, 5 annexes.

SOCIAL WORK, DISABLED PEOPLE, TOURISM, AVAILABILITY, REASONABLE ADAPTATION

Research purpose is to determine availability level of the tourist places for disabled people.

Research object is the availability of tourist activities for disabled people in Zaporizhzhya.

Research subject is the adaptation of disabled people in society.

Research methods are analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, comparison, documents analysis.

Research novelty lies in measures proposed to improve the availability of the tourist places for disabled people.

Research hypothesis is that tourism for disabled people is a significant factor for their full socialization in society.

Conclusions:

1. There is an absence of full application in practice of the Law of Ukraine “On the basics of social protection of disabled people in Ukraine”, isolation and lack of adaptation of a disabled person to real life.

2. The lack of availability of the tourist places for disabled people in Zaporizhzhya due to the state’s indifference is revealed. This can be fixed with the help of the volunteer social workers and the proposed project being excursions.

3. Application of the excursion program for people with special needs will lead to their socialization and adaptation in society. It will also enrich the cultural potential, promote wellness and good mood, which is very important for a disabled person.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	9
1.1. Історія розвитку доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями	9
1.2. Уточнення основних понять: «соціальна робота», «людина з інвалідністю», «туризм», «доступність», «розумне пристосування».....	20
1.3. Принципи та методи дослідження доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями	29
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	36
2.1. Людина з обмеженими можливостями, як об'єкт соціальної роботи	36
2.2. Стандарти та норми доступності середовища для людей з обмеженими можливостями	45
2.3. Порівняльний аналіз доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями в Україні та за кордоном	51
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	58
3.1. Особливості доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями в місті Запоріжжя	58
3.2. Рекомендації щодо доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями	67
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. Туристичне середовище для людей з обмеженими можливостями становить глобальну проблему у більшості куточках світу. Туристичне середовище для людей з обмеженими можливостями є не чим іншим, як рекреаційною складовою їх буття.

На даний час, у розвитку світового туристичного середовища особливе місце займає інклюзивний туризм, який можна віднести до складу соціального туризму, але в місті Запоріжжі та по всій Україні, досить не впроваджений. Інклюзивний туризм – це доволі новий напрямок в туризмі, який дає можливість будь-якій людині вільно подорожувати, відвідувати загальні об'єкти туристичного середовища, незалежно від її дієздатності та розумових здібностей. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – це система спеціальних дій, які спрямовані на надання людині з особливими потребами можливості відновлення та розвитку їх фізичних, соціальних, духовних, творчих та інтелектуальних можливостей з метою рекреації та подальшої адаптації в суспільстві.

Проблемна ситуація полягає у проблемному розвитку даного виду туризму через неповноту нормативно-правової бази, відсутності методичного матеріалу, відсутність центрів, тренінгів спрямованих на підготовку кваліфікованого персоналу для роботи з цією категорією туристів, також байдужість держави в обладнанні спеціальними засобами вулиці міста, наприклад пандуси, розмовні світлофори та інше.

Люди з обмеженими можливостями зазвичай організують пізнавальні екскурсії, поїздки, змагання, при допомозі волонтерів, або навіть самостійно. Особливо гостра проблема, при організації даних заходів, це пристосування туристичних напрямків, пам'яток історії та культури для цієї категорії людей.

Взагалі, інвалідність – це соціальний феномен, запобігти якому, на жаль, не може не одне суспільство. В усьому світі, за даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ), налічується більше одного мільярда людей

з інвалідністю, їх чисельність складає приблизно 15 % населення всього світу, але з кожним роком ця цифра лише зростає.

Станом на 1 січня 2015 року, за даними соціальної статистики України, загальна кількість людей з інвалідністю осягла більш ніж 2 мільйонна осіб, або приблизно 6 % дієздатного населення країни. У Запоріжжі та області на даний час проживає 122 тисячі людей з інвалідністю, що складає 6,7 % населення регіону.

Об'єкт дослідження – доступність туристичної діяльності для людей з інвалідністю у місті Запоріжжі.

Предмет дослідження – пристосування людей з обмеженими можливостями у суспільстві.

Мета дослідження – визначити рівень доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями.

Згідно з метою маємо такі завдання:

- ознайомитись з історією виникнення інклюзивного туризму;
- розкрити основні поняття дослідження: «людина з інвалідністю», «туризм», «інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю», «інклюзивно-реабілітаційно-соціальний туризм», «безбар'єрний туризм», «доступність»; «розумне пристосування»;
- визначити принципи та методи дослідження доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями;
- виявити сутність і зміст людини з обмеженими можливостями, як об'єкт соціальної роботи;
- визначити стандарти та норми у доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями;
- зробити порівняльний аналіз доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями в Україні та світі;
- визначити особливості доступності туристичного середовища для людей з інвалідністю у місті Запоріжжі;

– окреслити рекомендації щодо вдосконалення доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями у місті Запоріжжі.

Наукова *новизна* дослідження полягає в тому, що у ньому пропонуються заходи щодо поліпшення стану доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями.

Гіпотеза: туризм для людини з обмеженими можливостями є вагомим фактором для повноцінної соціалізації у суспільстві.

Апробація роботи. Основні ідеї, положення та результати дослідження висвітлювалися у трьох тезах на таких наукових конференціях: Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт)» (квітень-травень 2019 року, м. Харків), ІХ Міжнародна наукова конференція «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: проблеми мира та не насильства в змінах глобального порядку» (12 квітня 2019 року, м. Запоріжжя), XII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2019» (15-17 квітня 2019 року, м. Запоріжжя).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку літератури та 5 додатків.

Таким чином, можна перейти до викладення основних положень роботи.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

1.1. Історія розвитку доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями

На сьогодні, туризм є головним засобом відпочинку, який містить у собі всю рекреаційну складову, а саме відновлення життєвих сил, пізнання навколишнього світу і займання спортом. Але інклюзивний туризм є не на сто відсотків дослідженим напрямком у туристичній діяльності й саме цей недолік складає велику загрозу для вільного пересування та пізнання світу для людей з обмеженими можливостями. Інклюзивний туризм являється новим напрямком у туристичній діяльності й представляє велике соціальне значення у світі. Адже чисельність людей, які мають інвалідністю кожен рік зростає.

Більшість туристичних операторів, які пропонують туристичні послуги для людей з особливими потребами зосереджено у країнах Європи та Сполучених Штатів Америки (США). Також всі розвинені країни мають можливість приймати туристів з особливими потребами. Організовувати для них супровід від точки відправлення до місця призначення. Тому що кожна людина з особливими потребами, має свою ваду, яка потребує трохи більшого піклування, ніж для людини у котрій вони відсутні. Наприклад, людина, що має фізичні вади та пересувається завдяки інвалідному візку, потребує наявності пандусів чи то буде десь на вулиці чи у транспорті та приміщеннях, рівнинна місцевість, спеціальний супровід протягом всього маршруту та інші маленькі, але такі важливі для людини з обмеженими можливостями блага[63, с. 54].

Під час аналізу літературних джерел можливо дійти висновку, що турбота про життєві блага людей з обмеженими можливостями простежується на різних етапах існування людства.

Якщо зануритись в історію стародавніх часів, можна побачити одні з перших проявів допомоги людям, які мають обмежені можливості, з метою полегшення їхнього життя та існування. Яскравим прикладом є Стародавня Греція, де в цей період приймається закон, який регулює механізм підтримки (за державні кошти) інвалідів, якщо дане ушкодження вони отримали під час війни [17, с. 158-162]. Тобто цей факт засвідчує перші прояви державної турботи про людей з особливими потребами.

Ще одним прикладом турботи про нужденних було зведення притулку, де в спеціальному відділенні перебували люди з вадами здоров'я, де вони мали можливість отримати спеціалізовану допомогу. Перший такий заклад було відкрито у Римській імперії Василем Великим у 370 році, у Цезарії.

Просуваючись далі, по різних періодах, натрапляємо на епоху Відродження, яка ознаменувалась поширенням ідей та поглядів гуманізму, тобто людина вже розглядається як найвища цінність, що має високе призначення та гідність. Але через прийняття низки законів та указів, які запроваджували офіційну реєстрацію інвалідів, допомогу могли отримати лише ті люди, які були в реєстрі, а ті, які були поза ним, направлялись до судів [73, с. 62].

Цікавий досвід з надання допомоги людям з обмеженими різними можливостями має козацтво, через те, що головним поняттям того періоду було розповсюдження принципів демократизму, на фоні чого і зароджувався розвиток благодійної діяльності. Козаки асоціювались з милосердними, щедрими, безкорисливими людьми, які, навіть, були відомі завдяки своєму гуманному ставленню до полонених противників [74, с. 128].

Через те, що козаки вели активну воєнну політику, звичайно, існувала велика кількість поранених, людей, що отримували ушкодження, які призводили до обмеження життєдіяльності. А отже була необхідність у створенні закладів, де і могли б проходити реабілітацію ті люди, що зазнали серйозних ушкоджень. Тому у зазначені часи був збудований досить відомий на той час шпиталь при Трахтемирівському монастирі біля Дніпра.

Також у Лебединському монастирі та при Левківському храмі функціонували благодійні заклади, в яких жили та лікувались поранені та старі українські козаки.

Такими були перші прояви започаткування благодійної діяльності та активної соціальної політики, що спрямовувались на допомогу людям, що мають певні вади в здоров'ї.

Щодо піклування над інвалідами в Росії можна виділити розвиток державної опіки, що припадає на другу половину XVII – початок XIX століття та ознаменувалась появою інституціональної системи підтримки, тобто через різні організації, які надавали допомогу.

З 1708 року на губернії Російської імперії покладався обов'язок влаштовувати «госпіталі» для людей, які мають обмежені можливості, при чому за фінансову сторону вони також відповідали самі. Усі витрати на організацію соціальних програм адміністративні одиниці мали покрити самостійно [70, с. 9].

Але через неспроможність суспільних організацій цілком задовольнити потреби нужденних, починають виникати та розвиватись приватні форми допомоги інвалідам. Наприклад, було створене «Благодійне товариство», яке з'явилося у 1812 році завдяки Олександру І. Програма цього товариства налічувала широкий спектр послуг для громадян, не залишилися без уваги й люди з особливими потребами. Вони могли отримати як одноразову, так і постійну допомогу. Прикладом постійної допомоги можна назвати щомісячні відрахування від прибутку газети «Російський інвалід» для більш ніж тисячі інвалідів війни [43, с. 57].

Також цікавим був досвід спроб використання праці воєнних інвалідів, за допомогою створення спеціальних інвалідних рот з 1796 року. Вони виконували посильну для себе працю, при цьому воєнний регламент не втрачався.

З 1806 року за ініціативи Олександра І почали створюватись спеціалізовані заклади для незрячих та глухих громадян. Якщо раніше таким

нужденним допомагали на приватній основі, то починаючи з кінця XIX століття, піклуванням такою категорією осіб займались суспільні організації.

Щодо форм підтримки людей з інвалідністю, кінець XIX – початок XX століття, можна виділити Німеччину, яка прийняла на законодавчому рівні низку законів про соціальне страхування у зв'язку з настанням інвалідності [27, с. 55].

У 1899 роки у Нью-Йорку була започаткована благодійна організація, що отримала назву «Армія порятунку», діяльність якої розповсюджувалась більш ніж на 90 країн світу. Допомога нужденним надавалась у різноманітних формах, зокрема, для людей з вадами різних можливостей вона була пов'язана з організацією лікарської допомоги та догляду, доставлянням харчових продуктів, тощо.

Якщо звернутися до історії СРСР, можна виокремити важливу роль громадських організацій, які займались задоволенням потреб людей з інвалідністю, серед них були: союз кооперації інвалідів, товариство сліпих, об'єднання глухонімих, тощо. Усі ці організації мали забезпечувати інвалідів і допомагати їм у працевлаштуванні, соціально-побутовому обслуговуванні, санітарно-курортному лікуванні, допомозі у протезуванні та інше. З 1942 року були засновані будинки для воїнів-інвалідів Великої Вітчизняної війни. У них військові інваліди готувались до наступної трудової діяльності та проходили відповідні підготовки [24, с. 74].

Починаючи з 90-х років, у незалежній Україні через достатньо велику чисельність людей з інвалідністю діють соціальні програми для допомоги нужденним у вигляді фінансової допомоги, але у вигляді достатньо скромних видатків. Також функціонують різні соціальні заклади для людей з обмеженням різних можливостей, а загальна їх кількість складала приблизно 760 осіб, станом на 1999 рік.

З подальшим розвитком держави розвивається і система соціального забезпечення населення, приймаються різні укази та закони, які займаються

правовим регулюванням соціального обслуговування громадян, що мають потребу в додатковому піклуванні, через свої фізичні особливості.

Слід зазначити, що не тільки досвід різних історичних періодів у питанні турботи про людей з обмеженими можливостями є цікавим. Але й реальні сучасні підходи викликають не аби яке зацікавлення щодо розуміння доступності соціокультурного простору для людей з особливими потребами.

Питаннями доступності до об'єктів соціокультурної сфери займаються відомі у Білорусі активні діячі з відстоювання прав інвалідів щодо безбар'єрного доступу до архітектурних пам'яток, місць загального відпочинку та дозвілля [10, с. 19].

Активісти С. Є. Дроздовський та Є. М. Шевко, які очолюють Республіканську асоціацію інвалідів, що пересуваються у візках у Білорусі, займаються не тільки питаннями захисту прав, але й впроваджують нові, модернізовані проекти, які відповідають потребам людей з особливими потребами.

Є. М. Шевко, наприклад, створив ілюстрований довідковий посібник «Доступна середа для людей з інвалідністю». Цей довідник допомагає людям, що мають інвалідність, захищати свої права щодо безбар'єрного доступу до об'єктів соціокультурної сфери. Це не обмежується лише питаннями будівництва пандусів, а включає загальне забезпечення якісних умов для незалежного та самостійного життя, а також активної участі у соціокультурній сфері життєдіяльності суспільства [10, с. 22].

Що стосується України, можна відмітити, що у 2018 році Петром Порошенком було анонсовано прийняття законопроекту про ліквідацію бар'єрної архітектурної сфери, що надалі, після прийняття положення, має позитивно вплинути на покращення доступності до об'єктів соціокультурної сфери для людей з інвалідністю.

Тобто можна казати про те, що проблемами модернізації середовища для людей з обмеженими можливостями опікувались на різних історичних етапах існування людства, а саме у періоди: стародавніх часів, епохи Відродження,

періоду українського козацтва, Російської імперії, Німеччини, США, СРСР та незалежної України.

Однак сучасне розуміння доступності соціокультурного середовища для людей з обмеженими можливостями визначається найширше та зачіпає більше коло об'єктів, які мають піддатись змінам та адаптації, які спостерігаються на прикладі активістів та діячів Білорусі (С. Є. Дроздовського та Є. М. Шевко), що борються за права на доступність соціокультурної сфери для таких людей, які наголошують на тому, що зміни не мають обмежуватись виключно зведенням пандусів, вони необхідні у загальній розробці ергономічності соціального середовища [12, с. 20].

Взагалі, історія активного відпочинку і туризму для людей з обмеженими можливостями як масове явище розпочалося з 50-х – початку 60-х років 20 століття, коли прийшло загальне усвідомлення прав людини. Адже у гонитві за прибутками туристичні компанії мало уваги приділяють цій ланці туризму. Відповідно і теоретичне її осмислення відстає.

Досліджували туристичну діяльність для людей з обмеженими можливостями О. Волошинський, І. Горбацьо, А. Мацелюха, М. Сварник [16], Є. Холостова, М. Дементьєва [75], Д. Петров [49], І. Сандовенко [63], Б. Сташківа [70], Л. Лозинська [39].

Важливе завдання суспільства полягає у виявленні та усуненні бар'єрів, що заважають повноцінній життєдіяльності людей з інвалідністю. Для забезпечення нормальної життєдіяльності для даної категорії людей необхідні комфортні умови, створити умови безперешкодного пересування, яке ґрунтується на усуненні будівельних бар'єрів, що дає можливість вільного доступу людини до об'єктів соціальної інфраструктури: житловим, суспільним, виробничих будівель, споруд та приміщень, місцях відпочинку і дозвілля [72, с. 88-89].

Головною подією, яка відбулася 2 січня 1975 року було створення «Всесвітньої туристичної організації ООН». Офіційна назва United Nations World Tourism Organization (UNWTO) [80].

Якщо, розглянути більш детально UNWTO – це Всесвітня туристична організація (UNWTO) є агенцією Організації Об'єднаних Націй (ООН). Вона відповідальна за сприяння відповідальному, стійкому й універсально доступному туризму. Являється однією з провідних міжнародних організацій у світі, UNWTO сприяє розвитку туризму як рушія економічного зростання, інклюзивного розвитку та екологічної стійкості та пропонує лідерство та підтримку сектору у просуванні політики у сфері знань та туризму в усьому світі. UNWTO заохочує впровадження Глобального етичного кодексу туризму, максимально збільшуючи соціально-економічний внесок туризму, зводячи до мінімуму можливі негативні наслідки, й прагне сприяти розвитку туризму як інструменту досягнення цілей сталого розвитку, спрямованих на зменшення бідності та сприяння сталому розвитку в усьому світі [71, с. 60-63].

UNWTO генерує ринкові знання, сприяє розвитку конкурентних і стабільних туристичних стратегій і інструментів, сприяє розвитку освіти й підготовки в галузі туризму, а ще працює над тим, щоб зробити туризм ефективним інструментом для розвитку за допомогою проектів технічної допомоги в більш ніж 100 країнах світу. Членство в UNWTO включає 150 країн, 7 асоційованих членів і понад 300 членів Асоціації, що представляють приватний сектор, освітні установи, туристичні асоціації та місцеві туристичні органи [71, с. 74].

З 27.09.1980 по 10.10.1980 року була прийнята Манільська декларація стосовно світового туризму. Відбулося у Філіппінах, місто Маніл. Туризм було визначено важливою діяльністю у житті народів світу. Також позитивний фактор у Декларації було визначено головний обов'язок суспільства. Це надання ефективних, реальних та недискримінаційних можливостей доступності до туристичної діяльності в першу чергу своїм громадянам, а в міжнародному співробітництві у галузі туризму має бути повага до особливості народів світу та основних інтересів країн. Саме ці тези започатковують принципи розвитку в'їзного та виїзного, чи його ще називають іноземного туризму та внутрішнього [41, с. 25].

Виникнення Резолюція UNWTO у 1991 році під назвою: «Виникнення можливостей для туристичних подорожей для людей з інвалідністю у дев'яності роки» [62]. Вона окреслює вільний доступ до туристичної інфраструктури для кожного. До них можемо віднести людей з інвалідністю, людей похилого віку, батьків з маленькими дітьми, тимчасово маломобільних груп населення та інші.

Основним показником доступності туристичного середовища є універсальний дизайн. Вперше був започаткований і впроваджений під пильним наглядом видатного архітектора Рона Мейса з колегами у Державному університеті Північної Кароліни (NCSU – North Carolina State University). Трактували поняття «універсальний дизайн», як дизайн інфраструктури та умов життя, що є найбільш придатний до застосування усіма людьми, та більш не вимагає різноманітного пристосування чи особливого проектування [50, с. 27]. Завдяки принципам універсального дизайну можливо досягнути повної доступності середовища, яке так необхідно усім людям з особливими можливостями. На сьогодні, їх чисельність складає 10 % людей усього світу. Завдяки цим принципам ми можемо оцінювати дизайн з точки зору доступності, та спрямовувати подальший його розвиток і навчання дизайнерів проектувати доступне середовище, а також споживачів користуватися товарами та використовувати навколишнє середовище за більш придатними характеристиками.

У 2005 році була прийнята резолюція UNWTO «Туризм, доступний усім» [71. с. 87].

Містить спеціальні рекомендації для різних туристичних об'єктів. У 2009 році прийнята декларація UNWTO по спрощенню туристичних мандрівок. [71. с. 99]. У 2011 році був опублікований доклад Всесвітнім комітеті з етики туризму «Доступний туризм усім».

У світі існує комітет з етики туризму, який має декілька головних цілей:

– популяризація та розповсюдження «Глобального етичного кодексу туризму»;

- ступень реалізації його у різних країнах світу;
- виконання, що контролює функції під час виникнення та врегулювання суперечок, що виникають у процесі користування або пояснення документа.

У 2012 році була співпраця UNWTO з організаціями у сфері доступного туризму Fundacion ACS (Іспанія), Fundacion ONCE (Іспанія), Європейська мережа доступного туризму (ENAT).

У 2013 році були відновлені рекомендації UNWTO 2005 р. «Туризм, доступний усім» враховуючи положення Конвенції ООН о правах людини [72. с.104].

У процесі було запропоноване визначення: «туризм, доступний усім – це форма туристичної діяльності, яка визначає процес співпраці учасників туристичної діяльності, який дає можливість членам суспільства, які потребують доступності, приміром пов'язану з мобільністю, вадами зору, слуху і когнітивними функціями, отримувати у повному обсязі належні послуги на принципах універсального дизайну, продуктів туристичної діяльності та доступного середовища».

У 2014 році пройшла перша конференція ЮНВТО з інклюзивного туризму в Європі, у Сан-Марино. Це є своєрідний заклик до дій, спрямованих на досягнення загальної доступності туристичної інфраструктури для людей, які цього потребують [80].

Вже 27.09.2016 році міжнародний день туризму пройшов під девізом «Туризм для всіх – впроваджуємо всесвітню доступність». Виходячи з цього, Всесвітня туристська організація наголосила на потребі забезпечення можливості вільно подорожувати людям з обмеженими можливостями, літнім людям та батькам з маленькими дітьми [66].

Констатуючи вище сказане, ми розуміємо, що туризм доступний усім, або його ще називають інклюзивний туризм, вказує на доступність туристичних об'єктів та закладів для людей які цього потребують, це люди з інвалідністю та особи, що їх супроводжують, групи тимчасово непрацездатних, або маломобільні групи населення, літні люди, батьки з колясками та інші.

Скрутність розвитку даного виду туризму залежить від неповноти нормативної бази, відсутність спеціальної літератури, стосовно адаптації екскурсійних місць, а також навчання фахівців для роботи з даною категорією людей.

На сьогодні, люди з інвалідністю самостійно, або при допомозі волонтерів чи громадських організацій влаштовують культурно-масові заходи, пізнавальні та оздоровчі поїздки, відвідують інші міста та навіть країни. Але в їх організації таких заходів, завжди виникає важливе питання доступності туристичних місць, які вони прагнуть відвідати.

Головною особливістю є те, що під поняттям «люди з обмеженими можливостями» маються на увазі не лише людей, які мають статус інваліда, але й люди, які мають ті чи інші вади здоров'я, що зменшують їх фізичні можливості. Зважаючи на фізичну можливість туриста, можна виокремити дві категорії:

- це люди, які мають обмежені можливості в пересуванні, до них і відносяться люди, які пересуваються завдяки інвалідному візку;

- це люди, які мають обмеження у сприйнятті навколишнього світу, тобто людина яка частково або взагалі не бачать і не чують.

Тому, при створенні, організації та реалізації туристського продукту, туристичним операторам та всім маленьким туристичним фірмам, краще мати у штатному персоналі соціального працівника, який краще знається на особливості даної категорії людей, а також мають враховувати такі складові:

- зацікавленість та можливість туристів з обмеженими можливостями;
- надання різноманітних видів туристичних послуг з оздоровчими та спортивними цілями, або, це може бути пасивний відпочинок у закладах рекреаційного спрямування з короткотривалим відпочинком, не далеко від міста, ловлею риби, тощо;

- створюючи та реалізуючи туристичні послуги для туристів з інвалідністю, доречним буде надання переваги районам зі слухним кліматом та гарними природними умовами, головне це уникати гірські ландшафти та

райони з несприятливими або небезпечними для даної групи туристів кліматичними умовами;

– важливою умовою при створенні туристичних поїздок є транспортна сполука до туристичних об'єктів та адаптація туристичних місць для людей з інвалідністю [66].

Надаючи послуги особливій категорії туристів, а саме для туристів з обмеженими можливостями, які мають вади з опорно-руховим апаратом, визначені основні вимоги, стосовно інформаційного наповнення на туристичних об'єктах:

– стосовно розміщення інформаційних стендів, то кут нахилу та висоти повинні бути зручними та чіткими для гарного сприйняття інформації для всіх туристів цієї категорії;

– від землі або підлоги висота стандартного інформаційного стенда має становити 75-85 см; у свою чергу, вертикальні стенди та дошки з оголошеннями повинні розміщуватися на висоті 60-70 см, залежно від його розміру;

– шрифт повинний бути чітким і достатньої величини, щоб вільно можна прочитати інформацію;

– розташування має бути на рівнинній місцевості з вільною можливістю під'їзду інвалідного візка;

– на майданчиках огляду туристичних об'єктів повинні бути розташовані навіси достатньої довжини й ширини, та лавочки для відпочинку людей, що супроводжують;

– за необхідності підйому туристів по сходах потрібно враховувати наявність пандусів або спеціальних засобів, таких як ліфти, ескалатори, підіймач [67. с. 84].

1.2. Уточнення основних понять: «соціальна робота», «людина з інвалідністю», «туризм», «доступність», «розумне пристосування»

Для дослідження доступності туристичного простору для людей з обмеженими можливостями потрібно уточнити головні поняття, які будуть зустрічатися у даній роботі.

Соціальна робота, як поняття зародилось у кінці XIX століття, як відгук на суспільну потребу у визначенні тієї практичної діяльності людей, які здійснювали піклування про нужденних [74, с. 12].

У 1899 році було відкрито єдиний на той час Інститут підготовки соціальних працівників у Голландії. У Великобританії водночас проводились теоретичні заняття з висвітлення такого поняття, як благодійна діяльність. Наприкінці XIX сторіччя Мері Річмонд видала книгу, у якій були визначені основні завдання соціальної роботи. Отже, з цього часу, соціальна робота почала виступати у якості навчальної дисципліни.

Змістова складова соціальної роботи розкривається у багатьох розуміннях. Це діяльність щодо здійснення професійних обов'язків, навчальної практики та галузь наукових знань, що характеризується своєю основною ціллю, як надання допомоги та здійснення підтримки особам, які потрапили у тяжке життєве становище, яка має свій об'єкт і предмет та функціонує на основі концепцій та теорій, на основі яких відбувається навчання майбутніх фахівців соціальної роботи. Роль даної галузі полягає у: вивченні, оцінці, прогнозуванні потреб осіб, груп, спільнот та згідно з отриманими даними надавати їм відповідної підтримки.

Аналізуючи літературу як вітчизняну, так і закордонну, можна зрозуміти, що немає одного конкретного розуміння та трактування поняття «соціальна робота».

Деякі автори впевнені, що основною ціллю соціальної роботи є поліпшення вагомості суб'єктивного внеску людей в різних сферах життя, як окремих осіб, так і груп. Але дане визначення є дуже широким і його можливо застосувати й до інших понять, наприклад, освіти чи політики, які також мають

одну з основних функцій – це інтеграцію осіб в соціальне середовище для вдалого функціонування у ньому. Хоча ніхто не заперечить, що соціальна робота тісно зв'язана з процесом інтеграції індивідів, а отже такий варіант визначення поняття має своє право на існування [65, с. 115].

Інші автори розуміють соціальну роботу як діяльність зі здійснення допомоги, як окремим особам, так і групам чи спільнотам, під час якої мають бути подолані проблеми, які зв'язані з загальними чи індивідуальними негараздами. Тобто, це теж достатньо широке розуміння, бо мається на увазі сприяння у здійсненні допомоги, яка може стосуватись різних сфер (матеріальна допомога, психологічна, тощо).

Насамперед, говорячи про людей з особливими потребами, ми повинні розуміти, що цей термін, містить у собі велику кількість понять і постійно змінюється. Залежить це не лише від стану її здоров'я та фізичних проблем. Головним чином, це явище, яке зображує взаємодію між людиною з інвалідністю та суспільством в якому вона знаходиться.

Якщо зануритись в історію, то на початку XVIII століття, у слов'янській мові починає використовуватись термін «інвалід», яке в українську та російську мови прийшло з французької, означало воно – безсилий, слабкий, важко поранений. До кінця XIX століття трактувалось у значенні «відслуживши на службі; воїн з відзнакою, який не має змоги приступити до служби через каліцтво, поранення, вік». Згодом термін «інвалід» було змінено на термін «людина з інвалідністю».

Термін «особа з обмеженими можливостями» використовується для позначення людей з певними вадами, у тому числі тих, хто має постійні фізичні, психічні, інтелектуальні або сенсорні порушення, що перешкоджають повноцінній та ефективній участі людей з обмеженими можливостями при взаємодії з різними перешкодами в оточенні, поведінці, знаходженні в суспільстві та супутніх людей без фізичних вад. Адже, 19 грудня 2017 року був ухвалений Закон України про виключення з українського законодавства і використання терміна «інвалід» [55].

Якщо мова йде стосовно людей з обмеженими можливостями, слід вилучити використання ярликів, медичних діагнозів, збірних і «художніх образів», не потрібно драматизувати, шкодувати чи навпаки робити з людини героя, описуючи її життя. Взагалі, уникати використання згадки про інвалідність чи певні порушення варто лише тоді, коли це абсолютно необхідним, оскільки інвалідність – це не єдина, а головне, зовсім не основна характеристика людини, тому не варто постійно зосереджуватися на ній.

Правильні та коректні терміни стосовно людини з інвалідністю в Україні лише формується. Саме правильними та етичними термінами ми можемо вважати ті, які закріплені Конвенцією ООН «Про права людей з інвалідністю» [58]. На сьогодні, це являється міжнародним стандартом, який є найбільш прийнятним та саме на нього можна посилатися, коли ми пишемо чи говоримо про інвалідність.

Головне, що треба пам'ятати, кожна людина з інвалідністю – це така ж само людина, як і без особливих відмінностей.

В умовах сьогодення необхідним є пошук інноваційних, водночас ефективних видів реабілітації, що має соціальний характер для людей з інвалідністю. Значним видом реабілітації сьогодні є туризм.

Трактування поняття «туризм» можна знайти у Законі України «Про туризм» від 15.09.1995 року [61]. Він містить таке поняття: «туризм – це швидкоминучий виїзд людини з місця її проживання для оздоровчих, освітніх, професійних, ділових чи інших цілей без здійснення оплачуваної діяльності в тому місці, куди людина їде».

Деякі науковці розглядають туризм з економічної точки зору. Наприклад, Т. С Кукліна та В. М. Зайцева, стверджують, що «туризм – це вид діяльності, за допомогою якого туристи споживають матеріальні блага, послуги та товари, що виділяється в окрему сферу господарства, забезпечуючи туристів усіма необхідними товарами та послугами: транспортними засобами, харчуванням, розміщенням у готелі, хостелі чи інших закладах з культурними та розважальними заходами» [34, с. 114].

Видатний український вчений В. М. Кифяк вважає, туризм – економічною діяльністю, яка пов'язана з наданням послуг людям, які тимчасово знаходяться поза постійним їх місцем проживання. За його словами, туристичні компанії та туристичні суб'єкти працюють лише на комерційній основі, одночасно генеруючи валову додану вартість виробляючи, просуваючи та продаючи туристичні продуктів, призначені для задоволення потреб споживачів [25, с. 9].

Дивлячись на галузевий підхід, ми розглядаємо туристичну діяльність, як самостійну галузь національної економіки, яка створює туристичний продукт, тобто послуги або товари, що відповідає потребам подорожуючих. Вчений Д. Н. Соловйов також згоден з таким підходом, він стверджує, що «туризм – це сукупність соціально-економічних відносин на платній основі, що відповідає потребам людини, стосовно відпочинку, оздоровлення, задоволення професійних та інших цілей з використанням природних та історико-культурних ресурсів» [17, с. 83]. Визначенням туристичної галузі може бути твердження вченого В. Н. Герасименко, який розглядає поняття туризму, як галузь економіки, а саме нематеріальної сфери, як соціально організовану економічну діяльність, спрямовану на виробництво товарів та послуг з метою задоволення потреб людей, які перебувають поза місцем постійного проживання [69].

Треба зауважити, що дослідники, які характеризують галузевий підхід, розглядають туризм не як окрему галузь, а як сукупність суміжних галузей. Наприклад, М. Н. Бондаренко дає ще одне визначення поняття «туризм». За його словами, це поєднання різних напрямів економічної діяльності, які повністю або частково взаємодіють між собою, задовольняє потреби користувачів туристичними послугами та стимулює сучасні соціально-економічні процеси [10].

Зараз потрібна інноваційна, але ефективна соціальна реабілітація для людей з обмеженими можливостями. Інклюзивний туризм для людей з обмеженими можливостями – один із них. Це досить новий вид туризму, який дає змогу включити абсолютно кожну людину, незалежно від її фізичних

здібностей, враховуючи особливості фізичного та психологічного стану здоров'я, а інклюзивний туризм вважається основним засобом активної реабілітації.

Туризм – це інноваційна форма оздоровлення людей з обмеженими можливостями, що містить пізнавальні процеси, та можливість повної соціалізації людей з обмеженими можливостями. Цей процес можна назвати взаємовигідним, оскільки всі потребують підтримки та спілкування. Як правило, людина з інвалідністю через своє прагнення до життя та волею може надихнути здорову людину на краще життя і заохотити її до нових висот [65, с. 87].

Змогу змінити свою роль у суспільстві людини з обмеженими можливостями надається соціальна та психологічна реабілітація. Також надає змогу ефективно функціонувати в різних умовах, соціально активізуватися в процесі туристичних заходів, змінити своє світобачення, розвинути діяльність на самообслуговування і догляд за собою та організувати побут в умовах навколишнього середовища, заволодіти новими знаннями, уміннями та навичками.

Відомо, що туризм створює середовище для спілкування, в якому людина взаємодіє з іншими людьми, встановлює соціальні контакти та здатний виконувати різні соціальні ролі. Наприклад, отримувати новий досвід у спілкуванні, дізнаватись про різні культури світу, головне, це сприйняти кожного, як людину, не зважаючи на його колір шкіри, національність та рівень її фізичних та розумових здібностей. Туризм є альтернативою соціальної ізоляції, яка згубно впливає на здоров'я і психіку людини. Соціальна ізоляція значно знижує шанси на життя, викликає депресію, стрес. Завдяки туристичній діяльності здійснюється лікування і профілактика психічних захворювань. Ці поїздки не тільки урізноманітнюють життя людей з обмеженими можливостями, також вони покращують якість життя, тим самим сприяють довголіттю. Можна зазначити, що інклюзивно-реабілітаційний і соціальний туризм – це заходи, які спрямовані на те, щоб дати людині можливість

відновити та розвинути свій фізичний, соціальний, духовний, творчий та інтелектуальний рівень з метою, у майбутньому, об'єднання з суспільством. Інклюзивний туризм містить різні види реабілітаційних та соціальних послуг, а саме: медичні, психологічні, психолого-педагогічні, професійні, трудові, фізичні та спортивні, фізичні, соціальні та інші соціальні й побутові заходи [38, с. 87].

Інклюзивний туризм – це новий вид туризму, який дає можливість залучити в туристичну діяльність абсолютно кожного, попри фізичні можливості, але за умови створення доступності до об'єктів туристичної інфраструктури.

Інклюзивний туризм – ефективна мікромодель інтегрованого суспільства; це люди з обмеженими можливостями та їх родини; фахівці; здорові люди, які знаходяться в сучасних умовах, що сприяє створенню оптимальних умов для ефективної соціалізації не пристосованих людей та їх інтеграції в суспільство. Інклюзивний туризм як засіб соціалізації має такі особливості:

– по-перше, туризм – це рухлива активність, обмеження якої призводить до зниження життєвих можливостей людини, внаслідок чого, виникає сум, людина стає більш драатованою, впадає у відчай та відчуває невпевненість у собі. Та через організацію рухливої активності, туризм реалізує відновлюючи й лікувальну діяльність психосоматичних захворювань і підтримує фізичне здоров'я;

– по-друге, туризм впроваджує середовище спілкування, встановлює різні соціальні контакти, формуючи різноманітні соціальні ролі. Туризм усуває почуття невпевненості та недооцінки себе, також, об'єднує суспільство з людьми з інвалідністю, та головне, допомагає визначитись з життєвою позицією;

– по-третє, цей вид туризму спрямований на відновлення сил людини для реалізації виробничих процесів і побутових завдань, а також і психічних ресурсів;

- по-четверте, має активний характер, включаючи різноманітні розваги, які дозволяють відволіктися від побутових справ;

- по-п'яте, туризм допомагає пізнавати навколишній світ з його різними проявами та звичаями, дізнатися про ще непізнанні природні явища та знайомитись з новими людьми;

- по-шосте, туризм торкається екологічного аспекту, котрий позитивно впливає на психоемоційний настрій людини, та є соціальним чинником: відповідний клімат, природа, розташування поблизу водних ресурсів, наявність природних пам'яток, пам'яток культури, тощо [12, с. 102-108].

Існує така класифікація системних заходів стосовно інклюзивного туризму:

- за цілями – оздоровчий, пізнавальний, спортивний;
- за основним видом заняття – туристичні походи, подорож на транспорті;
- за способом пересування – пішохідний, водний, лижний, за допомогою тварин; залізничний, автобусний;
- за сезонністю – літній, зимній, міжсезонний;
- за складом туристів – молодіжний, студентський, сімейний, для людей похилого віку;
- за ступенем навантажень – пасивний, активний [23, с. 57].

Загальними реабілітаційними функціями туризму є:

- соціальна та відновлювальна, її головним завданням є відновлення життєвих сил;
- активне вивчення природних явищ, традицій, встановлення нових соціальних контактів, дружніх та ділових зв'язків;
- психологічна, яка забезпечує зміну середовища, звичного способу життя,
- активний відпочинок, що сприяє фізичному оздоровленню і психологічному розслабленню;

– особистісно-орієнтована, вона позитивно впливає на розвиток особистості, має відновлювальну функцію і несе в собі змістовний гуманітарний потенціал;

– компенсаторна – задовольняє особисті потреби людей з інвалідністю;

– оздоровча – має високий хист до відновлення та підтримки здоров'я і життєдіяльності людини в активній формі [24, с. 128].

Туризм надає можливості для особистісного розвитку. Пізнання історії, культури, життя інших народів, все це містить у собі великий гуманітарний потенціал, удосконалити знання людини, розширити її кругозір. Гуманітарне значення туризму не лише у його пізнавальності, але і в інтелектуальному та виховному впливі на особистість.

Беручи за уваги роботи закордонних учених (див. Додаток А) особливу зацікавленість привертає дисертація Д. Н. Смирнової, в якій говориться, що безбар'єрний туризм – це міграція від місця постійного мешкання людей з обмеженими можливостями та особи, що їх супроводжують, на меті якого є задоволення потреб та вимог туриста. Разом з тим, безбар'єрний туризм – це діяльність підприємств туристичної сфери, що спрямована на створення та реалізацію комплексного туристичного продукту, який задовольняє усім додатковим потребам маломобільних туристів з урахуванням фізичного та психологічного здоров'я людей, а також люди, які їх супроводжують.

Аналізуючи усі ці терміни, можна сказати, що досі немає єдиного офіційно визначеного терміну «безбар'єрного туризму», закріпленого у нормативно-правових документах. Тобто і відсутнє різноманіття цього виду туризму. У практиці встановлено, що даний вид туризму пристосований для людей з обмеженими можливостями, та більшої категорії населення (див. табл. 1.2). До безбар'єрного туризму також варто віднести таку категорію людей, як батьків з маленькими дітьми, самих дітей та людей похилого віку.

Групи осіб, які входять до безбар'єрного туризму

Групи	Їх класифікація
З вадами здоров'я	З фізичними вадами (з вадами кінцівок, паралізовані)
	З дефектами органів відчуття та нервовими розладами
	Психічно неповноцінні (розовово відсталі)
Відносно похилого віку	60 – до 70 років
	70 – до 80 років
	80 – до 90 років
	Довгожителі (90 і більше років)
Батьки з дітьми	Батьки з маленькими дітьми
	Самі діти

Ключовою проблемою в інклюзивному туризмі є пристосованість і доступність туристичних об'єктів до людини з обмеженими можливостями. Взагалі, доступність у туристичній діяльності – це загальний елемент будь-якої соціально-відповідальної та стійкої політики в галузі туризму. Це неодмінна умова дотримання прав людини та виняткова можливість для бізнесу. Крім того, ми повинні визнати, що доступний туризм піде на користь не тільки людям з інвалідністю, але і всьому людству [21, с. 79-84].

Адже, доступність значною мірою полегшує життя людства, дозволяє вільно пересуватися та безперешкодно дістатися до туристичних пам'яток культури та історії.

Не менш важливим для людини з інвалідністю є поняття розумного пристосування. Вперше зафіксовано цей термін у законодавстві Сполучених Штатів Америки 60-х років ХХ століття, воно стосувалося обов'язку роботодавців забезпечувати розумне пристосування за ознакою релігійних переконань. І лише трохи згодом цей термін розповсюдився на інші ознаки, зокрема інвалідність. Перший Міжнародний документ, завдяки якому в Україні змогли визначити суть терміна «розумне пристосування», – це Конвенція ООН

«Про права людей з інвалідністю» ратифікована Україною в грудні 2009 року [58].

Для точного визначення слід використовувати визначення Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, різні зміни якої застосовуються в законодавстві України. Вважається, що розумне пристосування – це введення, коли це необхідно в конкретному випадку, необхідних та відповідних нововведень та коригувань, які не становлять непропорційне або невиправдане навантаження для забезпечення доступу людей з обмеженими можливостями до всіх прав і свобод людини [45, с. 59].

Цей термін можна поділити на декілька, для кращого усвідомлення цього поняття. Розумне пристосування є однією з ключових заповунок досягнення рівності між людьми, які через свої індивідуальні ознаки стикаються із бар'єрами; також використовують цей термін у випадку, коли організація суспільства орієнтується на людину з базовими можливостями, тож люди, які не відповідають цим вимогам, потребують додаткового пристосування. Розумне пристосування є першою відповіддю на деякі прояви непрямой дискримінації.

Обов'язковим пристосуванням даного терміну наступає тоді, коли людина з інвалідністю відчуває себе пригнічено та не такою як решта.

1.3. Принципи та методи дослідження доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями

Для об'єктивного і ретельного дослідження теми ми використовуватимемо певний набір наукових принципів та методів, які дозволяють детально розкрити соціальної роботи із забезпечення туристичної доступності для людей з обмеженими можливостями.

Кожне дослідження вимагає використання інструментарію, який допомагає всебічно пізнати проблему.

Дослідження – це спрямоване пізнання, результатами якого є поняття, закони та теорії [2, с. 46].

Всі дослідження ґрунтуються на відповідних принципах та методах, без яких робота не може вважатись науковою. Принципи та методи дозволять детально розкрити туристичну діяльність для людей з обмеженими можливостями.

Зазвичай, усі наукові дослідження розпочинаються із розгляду історії термінів, вивчення соціально-економічних, політичних, психологічних аспектів їх побудови та динаміки розвитку [48, с. 24].

В даному дослідженні будуть використовуватись такі принципи як принцип об'єктивності, принцип системності, принцип історизму та принцип розвитку.

Принцип – це найголовніше первинний принцип наукової теорії, який слугує початковим визначенням ідеї як однієї з перших форм систематизації знань. Попри те, що в теорії може лежати лише одна ідея, принципів може бути кілька. Ідейні положення та принципи створюють закони науки, що зображають об'єктивну внутрішню взаємопов'язаність між явищами, предметами, елементами, якостями [36, с. 178].

Принцип об'єктивності – це принцип, що орієнтує дослідників отримати інформацію, яка точно характеризує об'єкт, що вивчають без врахування побажання суб'єкта, який досліджує явище, його моральних, світоглядних, політичних та інших позицій. Об'єктивність є для кожної розсудливої людини основною установкою пізнання. Необхідно свідомо керуватися цією установкою, орієнтуватися на об'єктивну думку, тому що в повсякденному житті постійно доводиться зіштовхуватись з думками, посиленнями на думки інших людей, на вірогідні дані, які, однак можуть виявитися неточними [8, с. 14]. Цей принцип допоможе в даному дослідженні проаналізувати реальний стан досліджуваного явища.

За допомогою цього принципу ми дослідили поняття «людина з обмеженими можливостями» у першому розділі даної роботи.

Принцип системності – принцип, який потребує розділення зовнішньої сторони та внутрішньої матеріальних систем, сутності і їх прояву, дослідження різних сторін предмета, їх розкриття змісту і форми, єдності елементів і структури, необхідного і випадкового. Цей принцип налаштовує мислення на перехід від явищ до їх сутності, до пізнання цілісності системи, а також потрібних зв'язків предмета, що розглядається з предметами, які входять до кола його оточення [15, с. 74].

Даний принцип системності дає можливість досліднику визначити як сукупність елементів, що входять до відповідної цілісності, так і встановити структуру та пояснити сутність зв'язків між ними. Принцип використовується в другому розділі при розгляді стандартів та норм доступності середовища для людей з обмеженими можливостями.

Принцип історизму – це пошук схожих досліджень в минулому, використання методик, способів їх організації. Принцип дає можливість будувати аналогії, порівняння, визначати зв'язки явища, яке досліджується протягом відповідного часу, при цьому виявити зміни процесів, в даному випадку туристичної діяльності як фактора розвитку соціальної активності людей з обмеженими можливостями.

Принцип історизму є світоглядним в тому сенсі, що має теоретичне усвідомлення, їм служить теорія розвитку. Історизм базується на уявленнях про сутність розвитку, про прогрес, синтезований, взаємозв'язку якості та кількості, причинності й тому подібне [40, с. 87]. Принцип історизму проявляється найбільше в першому розділі.

Принцип розвитку, або діалектичний принцип – розглядає будь-яке явище соціального життя, той чи інший процес в розвитку з погляду основних законів діалектики. Цей принцип є складною системою, яка складається з принципів, таких як принцип єдності історичного і логічного, принцип шляху від абстрактного до конкретного, від явища до суті, принцип критеріїв практики та інші. Даний принцип дозволить розглянути сам процес розвитку

труднощів людей з обмеженими можливостями, які виникають у туристичних подорожах [19, с. 214].

Використання зазначених принципів дозволяє уникнути суб'єктивності та реалізація їх стає можливою при використанні цих методів дослідження як метод синтезу, аналізу, історичний, абстрагування, дедукції та індукції, порівняння, аналізу документів.

Синтез – це об'єднання, яке містить у собі реальне і розумове, різних сторін, або частин предмета й з'єднує їх в єдине ціле. Синтез – це прямо протилежна операція, мета якої полягає в поєднанні різних сторін, елементів предмета в єдину цілісність з метою отримання знання про ціле шляхом виявлення тих суттєвих зв'язків і відносин, які об'єднують раніше виділені в аналізі частини в одне ціле [31, с. 147].

Метод синтезу – це метод наукового пізнання; поєднання різних сторін предмета і зображення його як конкретну цілісність; метод вивчення цілісного об'єкта, у взаємному і єдиному зв'язку його частин. Синтез у процесі наукових досліджень пов'язаний тільки з аналізом, тому що можна з'єднати частини предмета, розділеного під час аналізування, встановити їх взаємозв'язок і пізнати предмет як одне ціле [9, с. 57].

Цей метод використовується майже у всіх розділах роботи, частіше при визначенні понять та наданні висновків.

Метод аналізу – це спосіб мислення, пов'язаний з розділенням об'єкта, що розкладається на сторони, складові частини, способи функціонування з метою їх відносно самостійного вивчення і тенденції розвитку [7, с. 97-101].

Цей метод дає змогу проаналізувати туристичну діяльність для людей з обмеженими можливостями та проаналізувати відношення людини з обмеженими можливостями до туристичної галузі.

Наступний метод – історичний, він передбачає вивчення різноманітних явищ і систем у процесі їх виникнення, становлення та розвитку [31, с. 154]. Історичний метод дослідження є важливим інструментом пізнання суспільних явищ та процесів, який висвітлюється у першому розділі роботи.

Абстрагування – це процес уявного виділення, розділення у контексті дослідження певних ознак, відношень і властивостей конкретного предмета або явища, що цікавлять, й одночасне відволікання від інших відносин, ознак, властивостей, які в даному контексті є не істотні [52, с. 109].

Абстракції поділяється за рівнем (порядком). Якщо ми беремо абстракції від реальних предметів, вони матимуть назву абстракцій першого порядку; абстракції від абстракцій першого рівня – другого порядку тощо. Найбільшим рівнем абстракції характеризуються філософські категорії [41, с. 87].

При використанні індуктивного методу думка рухається від знання часткового, знання фактів, до знання загального. В основі індукції покладені індуктивні висновки, які не можуть давати вірогідні знання. Такий висновок наводить на думку про відкриття загальних закономірностей. У буквальному значенні індукція та означає наведення.

Індукція – це логічний метод дослідження, який пов'язаний з узагальненням результатів спостереження та експерименту й рухом думки від приватного до загального [19, с. 247]. Індукція заснована на індуктивних висновках, які не дають певних знань. Ці висновки наводять на думку про відкриття загальних закономірностей. У буквальному розумінні індукція означає керівництво.

До речі, протилежним індукції є дедукція. У дедуктивному висновку рух мислення йде від знання загального до знання конкретного. Саме поняття «дедукція» означає процес логічного висновку за правилами логіки. У науковому дослідженні індуктивні та дедуктивні способи мислення органічно пов'язані [2, с. 347].

Такий метод допоможе якісно проаналізувати інклюзивний туризм, як саме впливає туристична діяльність на людей з обмеженими можливостями, об'єкт даної роботи.

Одним з головних методів дослідження в роботі є порівняння. Воно дозволяє визначити схожість і відмінність предметів і явищ дійсності. У результаті порівняння встановлюється спільне, що притаманне двом або більше

об'єктам, а виявлення спільного – це крок на шляху вивчення та пізнання закономірностей і законів.

Для того, щоб порівняння було плідним, воно повинно відповідати двом основним вимогам. По-перше, слід порівнювати тільки з таким явищем, серед яких може бути певна об'єктивна спільність. По-друге, для виявлення об'єктів порівняння слід здійснюватись за найбільш важливими та суттєвими ознаками.

За допомогою порівняння інформація про об'єкт може бути отримана двома шляхами. По-перше, вона може виступати, як безпосередньо результат порівняння. По-друге, дуже часто отримання первинної інформації не виступає як головна ціль порівняння, цією ціллю є отримання вторинної, або похідної інформації, яка є результатом обробки первинних даних. Найбільш розповсюдженим і важливим способом такої обробки є висновок по аналогії, коли уподібнюють нове одиничне явище іншому, відомому і подібному з ним одиничному явищу та розповсюджують на перше раніше отриману інформацію [6, с. 104].

Останній метод – аналіз документів. Це один з широко застосовуваних і ефективних методів збору первинної інформації. Документи із різним ступенем повноти змісту зображує духовне та матеріальне життя суспільства і передають не тільки подію та фактологічний бік соціальної дійсності, але і фіксують мову викладу, характер опису та зображення соціальної дійсності. Метод вивчення документів потребує підготовки, важливо вміти визначати вірогідність інформації.

Отже, ми оглянули літературу з даної теми, тим самим визначивши специфічність і новизну даної проблеми, досліджуючи яку застосували наукові принципи та методи пізнання, що допомагають зробити повний аналіз проблеми, всі її аспекти, формування та розвиток, в ході виконання дослідження ми будемо спиратися на такі наукові методи, які були використані в даній роботі є найбільш об'єктивними й необхідними для дослідження: синтезу, аналізу, гіпотези та порівняння. Але при цьому необхідно додержуватися таких принципів: системності, об'єктивності та історизму.

Також розглянули основні поняття роботи, такі як: «соціальна робота», «людина з інвалідністю», «туризм», «інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю», «інклюзивно-реабілітаційно-соціальний туризм», «безбар'єрний туризм», «доступність», «розумне пристосування». Ми визначили, що впровадження доступності туристичного середовища виступає як соціально значуще явище, сприяє оздоровленню та соціалізації людини з інвалідністю, задовольняє її фізичні та духовні потреби, дозволяє підтримувати права людини з інвалідністю на культурне збагачення.

Відтепер, дійсно кожна людина з інвалідністю має право на доступність туристичного середовища.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

2.1. Людина з обмеженими можливостями як об'єкт соціальної роботи

У соціальній роботі, як професійній діяльності, клієнтами, називають людей, які звернулися за допомогою.

Не рекомендується адресатів соціальної роботи іменувати, наприклад, пацієнтами, оскільки складається враження пасивної участі індивідів у майбутній співпраці. Дане визначення є більш уживаним і коректним у медичній діяльності.

Під поняттям «клієнт» мається на увазі особа, яка бере активну участь у трансформації свого життя, перебуває в активній співпраці із соціальним працівником та є головним агентом перетворення своєї долі [67, с. 44].

Люди з обмеженими можливостями є потенційними клієнтами соціальної роботи, бо є вразливою групою населення, що потребує створення особливих умов для нормального життя.

Становище у минулому і сучасному суспільстві до людей з обмеженими можливостями було і є не завжди однаковим. Наприклад, у Середньовіччі вважали вади здоров'я у людини, наслідком покарання за гріхи або знак причетності до злих духів. І це призводило до уникнення чи боязні людей з вадами здоров'я. Як висновок, таких людей називали «хворими», таким чином способом їх життя було ув'язнення, ізоляція, а не участь у громадському житті чи роботі.

Зовсім протилежною моделлю ставлення до людей з обмеженими можливостями було на Русі. Традиційно ці люди були об'єктом милосердя та

благодійності. У православній культурі їм було відведено особливе місце. Наприклад, Євангельська історія про те, як Ісус, проходячи повз, побачив людину, яка була сліпа від народження. Учні запитали Ісуса: «хто згрішив, ця людина або його батьки, що він народився сліпим?». На що Ісус відповів: «ніхто не згрішив, але це для того, щоб на нього були справи Божі» [7, с. 89].

На сьогодні, в Україні, одним з головних питань – це реабілітація людей з інвалідністю та окремої категорії населення країни – учасників та постраждалих в зоні АТО. Основним завдання держави по відношенню до людини з інвалідністю є забезпечення можливості повноцінної або часткової реабілітації здібностей до повсякденного, соціального та професійного функціонування.

Наприклад, організації, що об'єднують людей з інвалідністю саме з метою туризму, наприклад товариство «Зелений Хрест» у Львові, пропонують програми соціальної адаптації осіб з обмеженими можливостями за допомогою екскурсійного, спортивного, сільського та пізнавального туризму.

Туристична діяльність для людей з обмеженими можливостями – це достатньо широке визначення, що поєдную у собі багато видів туризму. Воно містить спеціальні зручності, які створять комфортні умови людини з обмеженими можливостями у транспорті, готелі та на пляжі [27, с. 165].

Взагалі, інклюзивний туризм містить різні види послуг, такі як: соціальні та реабілітаційні, а вони, у свою чергу, поділяються на: професійну, психолого-педагогічну, медичну, трудову, фізичну, соціальну та інші соціально-побутові заходи, які спрямовані на пристосуванні людини з особливими потребами у суспільстві.

Туристична діяльність для людини з обмеженими можливостями стає все більше популярним у світі. За загальною інформацією, кількість туристів з обмеженими можливостями складає 7 % всіх мандрівників світу [32, с. 87]. Такі туристи все більше прагнуть від суспільства відкритості, а від влади вимагають вільного доступу до всіх загальних ресурсів, до них входять зони відпочинку, загальні туристичні маршрути, цікаві об'єкти архітектури та природи, парки,

пляжі, тощо. На превеликий жаль, в Україні туристи з особистими потребами майже позбавлені такої можливості.

Згідно з нормами, що були прийняті ETAN, доступність туризму для людей з обмеженими можливостями повинний містити:

- безбар'єрні напрямки: інфраструктура та зони відпочинку;
- всі види транспорту, які використовуються у туристичній діяльності;
- високо кваліфікаційний персонал, який якісно зможе надати інформацію, яка стосується туристичної діяльності;
- розваги, вистави, атракціони;
- web – сайти, системи бронювання, послуги, екскурсії які мають бути доступні для всіх [1, с. 22].

Конкретизація доступного туризму виражається в пунктах 1 і 5 статті 30 Конвенції про права осіб з інвалідністю ООН [30]:

- країни-учасниці, повинні забезпечувати безперешкодну доступність до туристичних послуг чи місць культури, до них ми можемо віднести: театри, музеї, кінотеатри, бібліотеки, а також вільну доступність до пам'яток та об'єктів, що несуть у собі національний та культурний інтерес;
- країни-учасниці мусять надавати громадянам, які мають особливі потреби вільний доступ до спортивних, рекреаційних і туристичних об'єктів;
- країни повинні прагнути до забезпечення того, щоб діти з інвалідністю мали рівний доступ, з усіма іншими дітьми, до участі в розвагах, у проведенні вільного часу та відпочинку у спортивних заходах, також включаючи заходи, які містяться у шкільній програмі;
- забезпечення наявності того, щоб усі люди мали вільний доступ до послуг організації вільного часу, туристичної діяльності, відпочинку та спортивних заходів.

Світ уже має позитивний досвід соціального залучення у сферу туризму. Наприклад, в Ізраїлі туристична фірма «SmarTrip» («Розумні подорожі»), створила низку турів для інвалідів на візочках, має все необхідне для супроводження та перевезення таких особливих людей [37, с. 27].

За даними, які пропонує Всесвітня Туристична Організація, туризм – являється однією з провідних галузей у сучасному світовому господарстві, він приносить близько 9,8 % (7,581 мільйона доларів США) внесків у світовий валовий продукт. Прогнозується, що до 2025 року буде зростання частки сфери туризму у світовому валовому продукті до 10,5% (11,382 мільйона доларів США) [3].

У 1993 році у спеціалізованому довіднику з туризму для людей з обмеженими можливостями у Німеччині було опубліковано статтю про туристичні фірми, які спеціалізуються тільки на туристах з обмеженими можливостями. Приблизна кількість складає 1500 фірм, знаходяться вони по всьому світу Європа вже дуже давно активно розвиває «інклюзивний туризм», бо розуміє важливість його у процесі адаптації у суспільстві та соціалізації людей з обмеженими можливостями.

Туризм для людей з вадами зору, туризм для людей з вадами слуху, туризм для людей з обмеженими можливостями, інвалідний туризм, реабілітаційний туризм, освітній туризм, доступний туризм – все це є різновидами туристичної галузі, вони призначені на задоволення відпочинку та пізнавальних потреб людей з обмеженими можливостями.

Визнання прав, гідності та можливостей людей з обмеженими можливостями, знайшло своє перше яскраве зображення в обранні Президентом США Ф. Д. Рузвельта, ноги якого були паралізовані. Пострадянські країни, як не хто краще розуміють і шанують ветеранів Другої світової війни, які стали інвалідами внаслідок поранень, також сприяли популяризації ідеї людської гідності [1, с. 47].

Людина з обмеженими можливостями – це людина зі стійким порушенням функціональних здібностей організму, яке може бути викликане хворобою, наслідком травмування або вроджених вад розвитку, це призводить до обмеження в життєдіяльності, потребує соціальної допомоги й захисту. Діяльність держави, спрямована на людей з інвалідністю, спрямована на розвиток правової, економічної, політичної, соціальної, сімейної та

психосоціальної середовища для задоволення їхніх потреб у відновленні здоров'я, матеріальної допомоги, працевлаштування та соціальної діяльності.

Все людське життя можливе тільки в тому випадку, якщо воно не має обмежень у виконанні життєво важливих функцій. Проте, якщо такі обмеження, з тих чи інших причин, все ж існують, то в цивілізованому суспільстві це означає лише те, що спільними зусиллями людини і його оточення вони повинні бути зняті.

Фахівці в галузі туризму визначили головні бар'єри, які заважають туристам з порушеннями слуху:

- перешкоди, які можуть виникнути в посольствах і консульствах (вікна з поганою видимістю, шахрайство при оплаті візи, відсутність спеціалізованого фахівця);
- складнощі на літаку (голосові інструкції з техніки безпеки, якщо немає практичних інструкцій, відсутність персоналу, який володіє мовою жестів);
- комунікаційні складнощі на станціях, вокзалах;
- перешкоди при виборі тимчасового місця проживання (дохід, безпека і доступність житла, комунікаційні складнощі з працівниками);
- дієтичні особливості для різних релігій (кошерна їжа, вегетаріанство та інші) [68, с. 49-51].

Основною метою і результатом соціальної роботи з людьми з інвалідністю є максимальне залучення їх в усі сфери суспільного життя, у безпосередній близькості від такого стану реалізації тих соціальних особливостей, які містяться у звичайних людях.

Тому важливим завданням соціальної роботи є створення специфічних умов, які стануть у пригоді під час подолання ізоляції людей з обмеженими можливостями. Бо соціальна ізоляція пов'язана із тим, що індивід застосовує певне блокування різних особистісних можливостей та ресурсів, які частіше за все і є гарантами позитивної соціальної інтеграції у суспільство [4, с. 9].

Українська соціальна політика спрямована на впровадження вимог конституції, які будуть стосуватися соціального захисту людей з інвалідністю,

створення умов, рівні можливості для життя, освіти, праці, лікування, побуту, культури, спорту, можливості, які будуть корисні для їх країни та спрямовані для їх процвітання.

Відповідно до Закону України «Про соціальний захист людей з інвалідністю» на основі соціального захисту людини з інвалідністю в Україні можливо визначити та забезпечити рівні права з іншими громадянами та можливості вільної участі в економічній, політичній та соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, що дозволяють людині з інвалідністю вільно жити повноцінним життям відповідно до індивідуальних здібностей та інтересів [56].

Іноді виникають ситуації, коли людина з обмеженими можливостями активно і старанно вступає в соціально-трудові відносини, і нерідко він зустрічається з неприйняттям, подивом і навіть роздратуванням в суспільстві.

Існують такі відхилення у здоров'ї людини:

– фізичні – тимчасові або постійні порушення в розвитку або функціонуванні організму людини; хронічні соматичні захворювання, або захворювання пов'язані з інфекціями;

– психічні – тимчасові або постійні відхилення у психічному розвитку людини (порушення мови, ураження головного мозку, порушення психічного розвитку, розумова відсталість);

– комплексні – даний вид поєднує у собі фізичні та психічні відхилення (дитячий церебральний параліч та інші);

– важкі – поєднання фізичних і психічних розладів, при яких неможливо отримати освіту в межах державних норм (ідіотизм, аутизм та інші) [64; с. 44].

Розглядаючи інвалідність, як медичну модель, вона розуміється як особистісна проблема з інвалідністю, тобто обмежені можливості розглядаються в контексті відносин між людиною і його хворобою.

За цими напрямками роботи можна виділити соціальних працівників з людьми, які мають обмежені можливості у здоров'ї:

- вивчення соціально-психологічного, фізіологічного стану людини з обмеженими можливостями;
- навчання елементам самообслуговування та норм базової поведінки в різних життєвих ситуаціях;
- психологічне консультування людей з функціональними обмеженнями з особистісних питань;
- створення здорового мікроклімату у сім'ї; зокрема ставлення до інваліда як повноправного члена сім'ї;
- здійснення профорієнтаційної роботи.

Одним з головних завдань соціального працівника є працевлаштування людини з інвалідністю, яке може здійснюватися згідно з рекомендаціями лікарсько-трудового рішення, або це робота на звичайному виробництві, або на спеціалізованих підприємствах, або навіть вдома [33, с. 57].

Здійснюючи дану діяльність соціальний працівник повинен керуватися наявними нормативними актами, які стосуються працевлаштування, робота повинна відповідати переліку фаху для даної категорії людей та надавати їм реальну допомогу.

Здійснюючи діяльність, стосовна оздоровлення людини з обмеженими можливостями, які мешкають в незаможних родинах, та особливо тих, що проживають самі, провідну роль займає моральна та психологічна підтримка даної категорії осіб. Провал планів на життя, непорозуміння у родині, неможливість працювати на роботі мрії, розрив звичних зв'язків, погіршення матеріального становища – це далеко не всі проблеми, які в змозі погіршити стан цієї людини, породжує в неї депресивне становище, а також може стати фактором, який ускладнює весь процес оздоровлення людини [22, с. 47].

Тобто, через обмеження можливостей вільного пересування у людей порушується повноцінна життєдіяльність, і це переростає у негативні наслідки, які можуть стосуватись соціальної дезадаптації, втрати здібностей до самообслуговування, появи пригнічених настроїв та поганих думок.

Дезадаптація являє собою певне порушення можливості пристосування особи до реальних умов життя. Це явище пов'язано із неможливістю правильного реагування на зовнішнє середовище, через що відбувається відторгнення нових вимог суспільства, та як наслідок, не пристосування людини до активного життя [47, с. 124].

При соціальній дезадаптації порушується нормальне сприйняття ціннісних орієнтацій, соціальних установок та відбувається формування негативного ставлення до різних сфер діяльності (професійної, трудової), та можуть виникати девіантні форми поведінки, зокрема, схильність до бродяжництва, алкогольної та наркотичної залежності, різних проявів правопорушень, тощо.

Головним завданням соціального працівника є прояв допомоги у вивченні та вирішенні проблемної ситуації людини з інвалідністю, а також спроба подолати або пом'якшити її вплив на психологічний стан людини. Тому, дуже важливо, щоб соціальний працівник мав власні якості та володів основами психотерапії.

Можна зробити висновок, що завдання соціального працівника в оздоровленні людини з інвалідністю має багато аспектний характер. Це говорить про те, що соціальний працівник повинен мати не тільки загальну обізнаність, поінформованість стосовно законодавчої бази, а також мати власні особливості, щоб при спілкуванні людина з інвалідністю відчувала довіру і прагнення у допомозі від даної професії.

Взагалі, соціальна робота з людьми з обмеженими можливостями має бути побудована на соціально-психологічній та педагогічній допомозі, а також соціальній адаптації та реабілітації.

Соціальна адаптація може бути ліквідована ще з дитинства, завдяки усуненню дефіциту спілкування між дітьми однолітками. Тим самим, діти нормально реагуватимуть до людини з обмеженими можливостями, ще з маленьких років життя.

У багатьох людей з обмеженнями можливостями, в Україні, спостерігається наявність соціальної та психологічної дезадаптації. Грунтом їх є два чинники: соціальний та психологічний. Коли ми розглядаємо соціальний чинник, треба розуміти той статус, який має особа. Складнощі, які можуть траплятися з людиною не обмежуються лише трудовою діяльністю. Це й ускладнення в отриманні освіти, проведенні вільного часу, рекреаційна складова якого для цих людей, є дуже важливою, а також у сімейному житті дуже часто виникають труднощі. Всі ці труднощі можуть бути зведені в одне поняття – соціальна ізоляція людини з обмеженими можливостями. Говорячи про психологічні чинники, до них можна віднести: брак вміння у спілкуванні, низька самооцінка, негативне ставлення до навколишніх людей [14, с. 47].

Проаналізувавши все вище згадане, можна зробити висновок, що єдиним розв'язанням проблеми інтегрування людини з інвалідністю у суспільство є організація соціального простору, яке зможе задовольнити одну з головних потреб – це потреба у спілкуванні. Метою даної інтеграції є формування у дитини, чи підлітка адекватного сприйняття один одного і спілкування між ними.

Також, треба зазначити, що завдання та функції соціального працівника у роботі з людьми з інвалідністю полягають у створенні умов, які дозволять клієнту повністю активізувати чи розвинути свої комунікативні властивості та інтегрувати його в суспільне життя та соціальне довкілля.

Соціальний працівник виступає у ролі посередника, експерта, а також партнера. Виступаючи як посередник, він допомагає у вирішенні конфліктних ситуацій, суперечок, які відбуваються між членами сім'ї, між сім'єю як первинною соціальною групою та іншими соціальними інституціями. У ролі експерта, соціальний працівник аналізує та дає оцінку індивідуальним потребам клієнта. Роль партнера для соціального працівника, разом із клієнтом формує план втручання та забезпечує отримання клієнтом соціальних послуг за місцем проживання [20].

Соціальна робота з людьми, які мають обмежені можливості, має за основу декілька функцій: посередницьку, побутова, комунікаційну, реабілітаційну, технічна, а також і творчу. Тому робота з такою групою для людей для соціальної роботи, в цілому, є дуже складною та необхідною.

2.2. Стандарти та норми доступності середовища для людей з обмеженими можливостями

У багатьох Європейських країнах, соціальна політика стосовно осіб літнього віку та осіб з обмеженими можливостями зазнала суттєвих змін. Вони ставляться до вищезгаданих груп людей не як до хворих і якими лише треба опікуватися, а як до повноправних членів суспільства, які не чим не відрізняються від інших громадян країн.

На жаль, у багатьох країнах, в тому числі й Україна, при формуванні соціальної політики стосовно людей з обмеженими можливостями, їхні права, як громадянина країни не враховуються, тим самим ізолюючи їх від соціуму.

Встановлення групи інвалідності в Україні відбувається шляхом огляду Медико-соціальної експертної комісії (МСЕК), що проводиться згідно з положенням про Медико-соціальну експертизу затверджену постановою Кабінетом Міністрів України від 3 грудня 2019 року №1317 [50].

За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, на даний час, у кожній десятій людині світу є функціональні порушення, які стають причиною інвалідності.

Розглядаючи сім'ї, в яких є людина з обмеженими можливостями, то ми розуміємо, що від незручностей потерпає не тільки людина з інвалідністю, а також її рідні.

Забезпечуючи людям з обмеженими можливостями рівних прав і можливості для повноцінного залучення її до суспільного життя, важливим фактором є наявність доступного середовища, для людей які пересуваються за допомогою спеціальних засобів [57]. Адже, кожного дня людина з обмеженими

можливостями стикається з великою кількістю перешкод, які обмежують її можливості участі у повсякденному житті суспільства. Але все це можна виправити або навіть уникнути під час планування середовища, яка буде доступне усім.

Універсального дизайну спрямований на всіх людей, а також на такі неповноправності, як: вади зору, слуху, розумові особливості, руху, а також психоемоційні та інтелектуальні особливості. Задачею універсального дизайну є перетворення старого не адаптованого середовища в доступне. Досягнути це можливо завдяки плануванню на всіх етапах проектування доступності середовища. Універсальний дизайн вимагає детального вивчення можливостей та потреб людей протягом всього життя. Започаткування універсального середовища для всіх – це створення безпечного й зручного, комфортного середовища для кожного [1, с. 54].

З прийняттям Конвенції ООН про права людей з інвалідністю було прийнято єдиний підхід і визнано, що інвалідність – це саме взаємодія між людьми, що мають фізичні, розумові, інтелектуальні чи сенсорні порушення та перешкодами у стосунках між здоровими людьми та середовищем, що сприяє зниженню соціальної активності людини. Отже, розв'язання проблем інвалідності потрібно шукати у створенні вільного середовища для всіх людей.

Створення «безбар'єрного середовища» є суспільним благом і тісно пов'язане з соціальним та економічним розвитком країни в цілому [68, с. 113].

Таке поняття, як «доступність» для людини з обмеженими можливостями є основною складовою у їх житті. Зазначено у Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, щодо задоволення людей з обмеженими можливостями доступністю на рівні з іншими, транспортом, інформацією.

В даний час, поняття «доступність» для людини з обмеженими можливостями є дуже широким. Воно охоплює такі сфери, як: освіта, працевлаштування, способи подання інформації, будівлі та громадські місця, транспорт тощо. Багато з них є взаємно допоміжними. Наприклад, доступність до шкільного приміщення є однією з умов доступності отримання освіти, що в

майбутньому впливає на перебування особистості у суспільному житті. Доступність у транспортній мережі дає можливість людині з обмеженими можливостями стати більш мобільною та розширити свої межі мобільності [68, с. 114].

Доступність означає щось більше, ніж просто доступ до будівель або приміщень, чи отримання якоїсь інформації, означає універсальне або інклюзивне проектування всього середовища. Це процес створення максимально зручних просторів для всіх людей, незалежно від їхнього віку та фізичних можливостей [49, с. 34].

Існують нормативні документи, які можуть гарантувати право на безперешкодний доступ для людей з обмеженими можливостями. По-перше, це Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [59]. Вона визначає доступність для людей з обмеженими можливостями у фізичному, культурному та соціальному середовищі, у сферах освіти, охорони здоров'я, також інформації та комунікації з навколишнім середовищем і головне повною мірою здійснення їх прав і свобод.

На державному рівні, такі права гарантуються цілою низкою законів:

– Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [60] – він зазначає правові та організаційні основи містобудівної діяльності та спрямований на забезпечення сталого розвитку територій враховуючи державні, громадські та приватні інтереси;

– Закон України «Про будівельні норми» [54]. Цей Закон визначає правові та організаційні засади розроблення, погодження, затвердження, реєстрації та застосування будівельних норм;

– Закон України «Про архітектурну діяльність» [53] – даний закон виокремлює правові та організаційні засади здійснення архітектурної діяльності й спрямований на формування сприятливого життєвого середовища, доступності, досягнення естетичної виразності та економічної доцільності;

– Закон України «Про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю в Україні» [56] – цей законопроект зазначає основи соціальної

захищеності осіб з інвалідністю в Україні та забезпечує їм рівні можливості з іншими громадянами. Сприяє залученню людини з інвалідністю до політичного, економічного, соціального життя суспільства, створення умов, які дозволяють вільно користуватися своїми правами та свободами, як людина та громадянин. Також жити повноцінним життям згідно з індивідуальними можливостями, інтересами та здібностями.

– Державні Будівельні Норми (ДБН) № В.2.2-12:2019 «Будинки та споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення» [51]. Ми говоримо про вимоги до проектування та реконструкції цивільних будинків (житлових і громадських) та споруд загального користування. У документі зазначені вимоги до облаштування земельних ділянок, де враховуються різноманітні види тактильних засобів на пішохідних шляхах; також зазначено про облаштування автостоянок та окремо відведених місць для людей з інвалідністю. Зазначено про встановлення пандусів, світлової та звукової інформаційної сигналізації ліфтів та підймачів.

Також існують певні норми безпроблемного пересування по прилеглий території:

- ширина тротуарів повинна бути не менше 1,50 м – 1,80 м;
- на тротуарах не повинно бути сходи, вибоїн;
- покриття тротуарів повинно бути контрастним і тактильним;
- висота бордюру по краях пішохідних доріжок на ділянці рекомендується приймати 2.5 см і не більше 4 см;
- на прилеглий території, повинні бути у всіх точках перетину пішохідних шляхів / тротуарів з проїздами проходи мають бути по усій ширині тротуару, без бордюрів, з плавними схилами, не перевищуючи 1:12.

У всіх населених пунктах, на всіх перешкодах, таких як: сходи, уступи, пандуси, край тротуару, технічне обладнання, інформаційні стенди та дошки, необхідно виділяти смуги тактильного та контрастного кольору по краю покриття. При цьому, від поверхні ґрунту, тактильне покриття повинно знаходитись в межах 0,8 м від перешкоди, початку небезпечної ділянки, зміни

напрямку руху та інші об'єкти, які заважають вільному пересуванню людини з інвалідністю [51, с. 67].

У просторі перед сходами дане тактильне та контрастне покриття має попереджувальний характер. Маркування повинне бути рельєфним та мати відмінний тип поверхні, глибина якого повинна бути 450 – 500 мм, а ширина повинна бути однаковою з шириною сходинки, край зовні даного покриття повинен прилягати до основи сходинки й мати контрастний вигляд. За усіма вимогами перша та остання сходинка повинні бути пофарбовані у жовтий колір і мати гумове або абразивне покриття [51, с. 75].

Якщо ми говоримо про прилеглу територію, треба сказати, що для забезпечення безперешкодного проходу по пішохідному шляху або тротуарі для людей з вадами зору, не повинно бути зелених насаджень, гілок дерев, які звисають прямо на проходу частину і загрожують безпеці усіх людей, також це вивіски чи інші предмети не нижче 2,10 м.

Покриття пандусів повинно бути неслизьким, мати, так звану, шорстку та обов'язково рівну поверхню з яким, вираженим кольором або фактурою, яка буде відрізнятися від прилеглих горизонтальних поверхонь. При однобічному русі ширина пандуса повинна бути 1,2 м, а при двобічному повинна складати 1,8 м.

Пандуси умовно, можна поділити на зовнішні, які розташовані зовні або біля входу до будинку, та всередині будівель. Тому, зовнішні пандуси повинні бути проєктовані біля входу до будівель та на шляхах руху до них, де пішохідні ділянки мають кут нахилу понад 5 %. Для того, щоб забезпечити доступність всередині будинку, повинні влаштовуватися поряд зі сходами внутрішні пандуси, щоб забезпечити доступність маломобільній групі населення, та молодим батькам. Для того, щоб пандуси були безпечними, кут нахилу зовнішнього пандуса не може перевищувати 8 %, а внутрішнього – 10-12 %. Також, має враховуватись найвища точка кожного підйому і вона не повинна перевищувати 0,8 м. Після кожного такого підйому необхідно розміщати горизонтальні площадки, їх глибина повинна складати не менше 1,5 м. Коли

висота підйому 3,0 м і більше, тоді варто змінювати звичайні пандуси на автоматизовані підймальні засоби [51, с. 56].

Доступність ще називають універсальним дизайном, і це є стратегією, яка зосереджена на тому, щоб проектування і складова будь-якого середовища, виробів, комунікацій, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні та зрозумілі для усіх і відповідали вимогам спільного використання, максимальною мірою у якомога незалежний та природний спосіб, бажано без необхідності в адаптації [36, с. 15].

Дана стратегія може забезпечити перехід до дизайну, який буде зосереджений на користувача і ґрунтуватися на спрямованому підході задоволення потреб всіх людей з урахуванням тих змін їх здібностей, які людина може здобути протягом життя. Отже, сучасна концепція універсального дизайну зосереджена не тільки на доступності у будинку постійного мешкання людини з особливими можливостями, а також виходить за її межі.

Наступним, не мало важливим правом людини з обмеженими можливостями є право на працю. Згідно з ст. 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю в Україні» в державі встановлена квота на працевлаштування людей з інвалідністю. Вона становить 4% робочих місць [56]. Зрештою, найбільша проблема в тому, що часто компанії та підприємства імітують наявність працездатних людей з інвалідністю, частіше вони працюють на 1/4 або навіть на 1/3 ставки, що в процесі впливає на пенсійний стаж людини та заробітну плату. Існує безліч причин такого становища, але головною є невиконання для роботодавця облаштувати спеціалізовані робочі місця для таких людей. Завдяки цьому роботодавці навчилися ухилятися від сплати коштів до бюджету за нестворені робочі місця для людей з інвалідністю.

2.3. Порівняльний аналіз доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями в Україні та за кордоном

Людина з обмеженими можливостями прагне подорожувати, як і решта населення. Однак, багато туристів можуть зазнати перешкод у подорожі. Встановлено, що ці бар'єри негативно впливають на людину, яка не є повноцінною. Саме тому, людина з обмеженими можливостями некомфортно почуває себе в Україні через перешкоди з якими вона стикається на кожному кроці. Для успішного туризму ключовими факторами є доступність, безпечність, зручність. Інфраструктура в Україні не задовольняє потреби людей з обмеженими можливостями, людей похилого віку та батьків з дітьми, адже орієнтовано саме на здорових людей, тим самим не беручи до уваги всіх інших. Таким чином, через спрямованість середовища, системи транспорту і послуг лише на здорову частину населення, люди з обмеженими можливостями не можуть повною мірою насолодитися свободою подорожей.

Складнощі у подорожі, з якими може зіткнутися людина з обмеженими можливостями:

- некваліфікований персонал;
- відсутність соціальних робітників – екскурсоводів;
- відсутність доступних аеропортів, автовокзалів, залізниць;
- недоступність адаптованих та доступних готельних номерів, ресторанів, магазинів, туалетів та громадських місць;
- неадаптовані вулиці та транспортні послуги;
- брак загальнодоступної інформації та літератури про доступні об'єкти, послуги та туристичні визначні пам'ятки.

Організація і становлення безбар'єрного туризму в Україні перебуває на стадії розвитку. Лідерами серед областей України по інвалідному туризму є Запорізька, Рівненська, Одеська, Полтавська області. А саме недостатнім рівнем розвитку цього виду туризму є в Київській та Дніпропетровській областях [18, с. 63-66].

Безбар'єрний туризм в Україні не має всебічної державної підтримки, тим самим опиняється в локальних ініціативах небайдужого населення. На практиці, більшість туристичних об'єктів не пристосовані для людей із вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, не враховують ріст відвідувачів тощо. Туризм для людей з обмеженими можливостями в Україні є необхідним й у великому попиті, але розвивається переважно коштом небайдужих людей.

Організацією безбар'єрного туризму в Україні займаються різні інституції – реабілітаційні установи, громадські та церковні організації, бюро подорожей, навчальні заклади. Серед громадських організацій (ГО), які надають інформацію щодо організації туризму для неповноправних осіб в Україні – це ГО «Зелений хрест» (м. Львів), ГО інвалідів зору «Дивоцвіт» (м. Ужгород), ГО «МАРТ» (м. Чернівці), ГО інвалідів «СЛІД», ГО людей з обмеженими можливостями «День» та ін. Підприємство «ІНВАТУР» спеціалізується виключно на туристичній діяльності людей з інвалідністю. ВГОІ «Центр туризму інвалідів України» розробляє концепцію розвитку туризму інвалідів та соціального туризму в Україні, їх стандартизацію. Як зазначено на сайті, діяльність «Центра туризму людей з інвалідністю України» спрямована на:

- розвиток в'їзного, виїзного та внутрішнього туризму для людей з інвалідністю;
- впровадження соціального туризму в Україні;
- стандартизація туризму для людей з інвалідністю та соціального туризму;
- створення спеціалізованим соціальних магазинів.

Популярністю серед туристів з особливими потребами та громадських об'єднань, що організують відпочинок осіб з обмеженими життєвими можливостями, мають такі організації: туристська база «Студяга» (Сумська обл.), Харківський скеледром ХАУ, «Зелений Хрест» (м. Львів) [18, с.105].

В Україні існує Всеукраїнська профспілка працездатних інвалідів. Історія створення починається ще з 80-х – 90-х років 20 століття. Коли під час періоду «перебудови». Саме тоді почали з'являтися перші паростки демократії та незалежності громадського руху. Почали створюватися громадські організації, але не всі вони були підтримані владою. Так і трапилось з профспілкою працездатних інвалідів. Але вже в 30 листопада 1990 року об'єднання було офіційно зареєстровано і почало функціонувати.

Головною метою діяльності було пошук ідей та стратегій розвитку подальшого майбутнього союзу, також становлення його у суспільстві. Адже тільки об'єднавшись, можливо досягнути поставлених цілей.

Сьогодні існує багато об'єднань людей з обмеженими можливостями. До їх складу входять об'єднання людей з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату, аутизм та інші. Але все ці організації не мають повної державної підтримки. Тому за допомогою власних сил та волонтерів організації допомагають людям з вадами здоров'я.

Якщо розглядати туризм для людей з обмеженими можливостями у країнах Європи, то він пов'язаний з оздоровчою складовою саме релігійного туризму. З давніх часів, Європейський Союз та країни світу вже довгий час активно розвивають туризм для людей з обмеженими можливостями, оскільки це вважається значущим внеском в адаптацію людей із фізичними обмеженнями в сучасному суспільстві.

Туризм для людей з обмеженими можливостями включає ряд різновидів. Одними з основних та потрібних його складових є рекреаційні та реабілітаційні види туризму. Дані види туризму можуть містити перебування в оздоровчих центрах, де людина має можливість вилікувати певні захворювання, причиною яких стала інвалідність. Спеціалізацією яких є ортопедія, неврологія та серцево-судинні захворювання. Найбільш розвиненими в цьому напрямі є Франція, Німеччина, США, Польща та інші країни. Окрім того, у багатьох європейських країнах стрімко розвивається пізнавальний та спортивний туризм для осіб з інвалідністю.

У багатьох країнах Європи розвиток туризму для осіб з інвалідністю поєднують саме з оздоровчою складовою релігійного туризму. З давніх часів люди відвідували місця паломництва, де отримували довгоочікуване зцілення. Одним із таких місць, яке було найбільш відомим є французьке місто Лурд. Коли, у 1858 році джерело в цьому місті почали вважати цілющим за його мінеральні властивості, до нього потягнулися паломники з усього світу. Відповідно, інфраструктура міста почала розвиватися. Лурд займало друге місце після Парижа за розвиненістю і пристосованістю для людей з інвалідністю. У місті, працює більше ніж 170 готелів, фонд яких становить приблизно 24 тис. номерів, повністю пристосованих для потреб туристів з інвалідністю. На сьогодні, Лурд відвідує приблизно шість мільйонів туристів, серед них значна частина – це люди з інвалідністю [79, с. 58].

Також гарний досвід з адаптації інфраструктури для маломобільних груп населення має Польща. Активно діють декілька Інтернет порталів для туристів з обмеженими можливостями, де можна без проблем знайти відповідь на всі цікаві питання і замовити екскурсію чи супровід.. Зручними для людей з особливими потребами стали пляжі, спортивні, ігрові та дитячі майданчики, вбиральні [12, с. 85-87].

У Пеніні, Татрах та Столових горах, що знаходяться у Польщі та Словаччині, працюють табори для людей із розумовими вадами. Також розроблені спеціальні маршрути та парки з натягнутими мотузками для людей із вадами зору та людей які мають пересуватися на візках.

Адаптація міського середовища й інфраструктури для людей з обмеженими можливостями завжди було проблемою. Розв'язувати цю проблему можливо двома способами. По-перше, це надати людині з обмеженими можливостями супровід та допомогу. По-друге, це пристосувати інфраструктуру до потреб людей з обмеженими можливостями, щоб надати їм вільне і впевнене відчуття у суспільстві. Наприклад, прибрати великі бордюри, які заважають не тільки вільному проїзду інвалідній колясці, але ще й матусі з маленькою дитиною та людині похилого віку. Також не менш важливим є

встановлення світлофорів, які мають голосовий супровід та переходів зі світовим супроводом.

У Німеччині та Швеції були вирішені ці питання, які заважали вільному пересуванню людей з обмеженими можливостями. Німеччина адаптувала інфраструктуру до потреб людей з обмеженими можливостями. Це займає багато часу і коштів, але можливо. У Німеччині створені всі умови для осіб з інвалідністю, а також для тих людей, які відчувають певні незручності під час подорожей, це стосується людей похилого віку, сімей з маленькими дітьми, травмованих та ін. Німеччина стала однією з перших країн у світі, де було засноване та впроваджене безбар'єрне середовище.

Цікавий факт, у європейських країнах, зокрема в Німеччині, надруковано довідник із туризму ще в 1993 році, де було надано інформацію про близько 1500 фірм, які надають допомогу у сфері туризму для осіб з обмеженими можливостями.

Наприклад, ще до початку туру національна авіакомпанія «Люфтганза» та авіакомпанія «Air Berlin» (з англ. «повітряний Берлін») були готові надати допомогу будь-якому з пасажирів не лише в німецьких аеропортах, але у всіх точках земної кулі, куди здійснюються їх рейси. Для туриста з обмеженими можливостями організують зустріч, щоб допомогти зорієнтуватися в новому середовищі, а також сприятимуть комфортному перебуванню в країні. Також працює спеціальне Бюро з допомоги особам з інвалідністю та людям з обмеженими фізичними можливостями, де за номерами телефонів цілодобово та будь-якою мовою світу можна отримати інформацію, допомогу чи пораду. У громадському транспорті, який обов'язково спеціально обладнаний, організоване надання допомоги під час посадки та висадки. Для тих інвалідів, які подорожують автомобілем, відведено спеціальні місця для паркування біля готелю, громадських місць, пам'яток [26].

Тим часом, у Швеції затверджена й ефективно діє система соціальної турботи, що передбачає можливість супроводу людини з обмеженими можливостями, якщо це потрібно, та навіть двома особами. Така можливість

надається не тільки у межах країни, але і для супроводу на відпочинок за кордоном. При цьому державою фінансується відпочинок і самої людини з інвалідністю, і людини, яка супроводжує.

Столиця Каталонії, Барселона набула репутації популярного туристичного напрямку для туристів з особливими потребами. Місто є цілком адаптованим для туристів на візках та електричних скутерах, та вважається одним з найбільш доступних міст Європи.

Країни світу, які найбільше адаптовані до інклюзивного туризму (див. Додаток Б). Можна зробити висновок, що з досвіду провідних європейських країн, щоб досягнути високого рівня доступності громадських місць, будівель, зон відпочинку, потрібно в середньому близько 35 років. Для цього потрібно запровадити нові стандарти, які передбачають високий рівень доступності для людей з інвалідністю.

В Україні безбар'єрний туризм розвивається дуже повільно. Як і в багатьох пострадянських країнах, даний вид туризму застосовувався локально під опікою товариств людей, а не держави [68, с. 83].

До базових проблем розвитку інклюзивного туризму в Україні належать:

- відсутність соціально спрямованої законодавчої бази, що регулює взаємовідносини між групами людей з обмеженими можливостями, державою та бізнесом;

- низька обізнаність української ділової спільноти відносно економічної привабливості реалізації послуг для осіб з інвалідністю;

- недостатній розвиток, та навіть повна відсутність спеціалізованої туристської інфраструктури, яка б дозволяла людям з обмеженими можливостями користуватися різними туристськими послугами;

- відсутність інформаційних ресурсів, які дозволили б отримати детальну інформацію про можливості доступного туризму в Україні.

Україна, яка має унікальні конкурентні можливості на ринку туристських послуг, але потребує негайного розвитку інфраструктури безбар'єрного туризму.

Аналізуючи потрібну літературу, ми з'ясували, що кращими та перспективними напрямками розвитку інклюзивного туризму в Україні є лікувально-оздоровчий, сімейно-молодіжний, культурно-пізнавальний, професійно-трудова та спортивний. Важливою складовою вдалого розвитку інклюзивного туризму в Україні має стати адаптація туристичних маршрутів, їх транспортна доступність.

У нашій державі важливим питанням є відсутність чинного законодавства щодо здійснення кваліфікованої підготовки фахівців, виділення коштів з бюджету тощо.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

3.1. Особливості доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями в місті Запоріжжя

Місто Запоріжжя дуже гарне і має великий потенціал для розвитку туристичної складової. Якщо не брати за основу промислову складову та не звертати увагу на інфраструктуру, яка прагне оновлення та жахливий стан доріг, які з'єднують між собою села та міста, але я сподіваюсь, що у найближчому майбутньому все буде гаразд.

Для людини є проблеми у доступності туристичного середовища, вже не кажучи про людину з інвалідністю. Не завжди вдається подолати фізичні вади людини, але необхідно докласти максимум зусиль, щоб навчити людей з обмеженими можливостями значної та продуктивної самореалізації в суспільстві.

Ця проблема стосується як самих людей з інвалідністю, так й інших членів суспільства, які їх оточують. Інвалідність шкодить людині, і він або вона зовні допомагає відчувати себе рівними з іншими та бути незалежними.

Важливим завданням соціального працівника є подолання стереотипів сприйняття людей з особливими потребами як людей нижчого класу, як тягар та як соціальну проблему. Основна проблема, яку необхідно вирішити – подолання соціальної ізоляції таких людей, зменшити обмежені можливості їх спілкування, навчання, пошуку можливостей для заробітку та вільного пересування.

Однією з головних завдань соціальної роботи є формування толерантного ставлення суспільства до людей з інвалідністю. Це є великим кроком до

інтеграції людей з особливими потребами у суспільство. Толерантність має бути пов'язана безпосередньо з усвідомленням специфіки життя людей, їхніх досягнень, власних перемог, які не реалізуються через обставини, а тільки суперечать їм.

Особи із вадами зору, слуху, люди з порушеннями опорно-рухового апарату, повністю або частково паралізовані, вважаються інвалідами внаслідок значних відхилень від нормального фізичного стану людини. Інваліди також визнаються особами, які не мають зовнішніх відмінностей від звичайних людей, але мають захворювання, які заважають їм працювати в різних областях, як це роблять люди. Наприклад, людина, що страждає на ішемічну хворобу серця, не здатна важко фізично працювати, але її розумові здібності не відрізняються від здорової людини.

Не менш важливим завданням соціального працівника є впровадження розумного пристосування. Завдяки цьому людина з інвалідністю може позбавитись від дискримінації у суспільстві. Дискримінація на основі інвалідності означає будь-яку відмінність, виключення або обмеження на основі інвалідності, цілі або результатом чого є відмова у визнанні, реалізації чи здійсненні на рівній основі з іншими всі права людини та основні свободи політичних, економічних, соціальних, культурних, громадянських, туристичних чи будь-яких інших сфер.

Дискримінацію можна віднести й до туристичної сфери. Проявляється вона у спрямованості туристичних об'єктів лише на людей, які не мають фізичних бар'єрів, тобто вад слуху, зору та опорно-рухового апарату. Завдання соціальних працівників, забезпечити розумний простір людині з інвалідністю шляхом залученням соціальних працівників – екскурсоводів, які б мали змогу проводити екскурсію для людей з вадами слуху та зору. Також, залучання соціальних працівників під час супроводу людей на інвалідному візку при відвідуванні місць туристичного попиту.

Згідно з Законом України про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю, підприємства, організації, державні установи через соціальних

працівників повинні забезпечити вільну доступність людині з обмеженими можливостями до споруд, місць історії та культури та вільного пересування в населених пунктах [56].

Згідно зі статтею 27 цього ж закону, можна зробити висновок, що доступність для людей з інвалідністю відіграє важливу роль. Створюється вона завдяки державі та бюджетним коштам. Держава повинна облаштовувати історико-культурні пам'ятки для людини з інвалідністю, встановлюючи пандуси та таблички зі шрифтом Брайля, обладнувати медіа супроводом з інтерпретацією історії для глухонімих людей, якщо не можливо обладнати пам'ятки в силу їх стану, держава повинна створювати спеціалізовані заклади для людей з інвалідністю. Тому, в силу зайнятості держави в інших важливих справах, цим питанням опікуються соціальні працівники – волонтери, які влаштовують розважальні заходи для людей з інвалідністю, створюють проекти для пристосування пам'яток культури для всіх груп населення.

На приклад, в Запоріжжі, завдяки підтримці обласній раді та волонтерів було започатковане у 2016 році створення реабілітаційного парку для людей з обмеженими можливостями. Для Запоріжжя, це є значущою подією. Адже вперше в Україні, в одному із чудес світу, на острові Хортиця буде створено реабілітаційний парк для людей з обмеженими можливостями [46, с. 38]. Сьогодні, в Україні немає місця культурного відпочинку, спрямованого саме на маломобільні групи населення, в якому були б створенні доступні умови для рекреації людей з інвалідністю.

Реабілітаційний парк – це обмежений територіальний простір, де люди з обмеженими можливостями зможуть скористатися допомогою з відновлення фізичного, духовного та психічного здоров'я. Застосування новітніх технологій з вищевказаного комплексу лікувально-оздоровчих, реабілітаційних послуг забезпечить не тільки можливість для оздоровлення дітей та підлітків, які цього прагнуть, а й, перш за все, їх комплексну реабілітацію. Але будівництво й облаштування парку ще триває.

В Запоріжжі існує багато об'єднання людей які знайшли один одного за інтересами. Наприклад, це об'єднання глухих, сліпих; об'єднання інвалідів та ветеранів АТО; Запорізьке об'єднання «Союзу інвалідів Чорнобиля»; громадська асоціація батьків дітей з інвалідністю та інвалідів з дитинства «Надія»; громадська організація «Багатодітні родини Запорізької області Берегиня»; батьківський клуб «Співдружність» та багато інших.

Також, існує Запорізький регіональний центр з фізичної культури та спорту «Інваспорт». Створений в 1993 році. Сьогодні при регіональному Центрі працюють ДЮСШ, в яких навчаються понад двісті дітей. Це діти з особливими потребами, тренерський склад і волонтери вчать дітей плавати не звертаючи на складнощі у пересуванні. За підтримкою комбінату «Запоріжсталь» діти поїдуть на олімпіаду до Туреччини, де сподіваються зайняти лише перші місця.

Не менш важливим об'єднанням Запоріжжя дійсно за інтересами, а не за вадами здоров'я є театральна трупа «Рівні можливості». Це волонтерський театр, який був створений у 2013 році за ініціативою людей які прагнуть виступати на сцені, а через бар'єри та заборони не мало до цього такої можливості. До складу трупи входять як і звичайні люди так і люди з інвалідністю. Усі зароблені кошти від їх виступів вони жертвують на благодійність. У 2016 році були запрошені до Львова з виступом. Дивлячись на їх виступ, відразу виникає відчуття гордості та захоплення, що люди які мають вади здоров'я, долають ці бар'єри та дарують радість усім присутнім у залі.

Але не всі люди з інвалідністю мають такий запал жити далі, ідеї до самореалізації та можливість вільно пересуватись і відвідувати рекреаційні заклади. Саме такі люди потребують допомоги від соціального працівника. Надання їм моральної та фізичної допомоги, засобів які б допомогли у розв'язання питань пересування та вільного знаходження у суспільстві: інвалідні візки, милиці, палиці, слухові апарати та інше. Через неможливість людини звернутися до закладів соціальної допомоги, потрібно забезпечувати візити соціальних працівників за місцем мешкання людини з інвалідністю, надання їм необхідної інформації, допомоги, складання звернень до районних

адміністрацій чи волонтерських організацій з метою обладнання будинків, для вільного виходу із нього та забезпечення оздоровчих, рекреаційних та культурних заходів для адаптації її у суспільстві.

Так чином, для якісного аналізу доступності туристичних об'єктів у місті Запоріжжі необхідно з початку дізнатися думку людей з інвалідністю нашого міста. Цьому допоможе проведення соціологічного дослідження.

Методи, які ми будемо використовувати в соціологічному дослідженні це опитування. Розкриємо детально методи дослідження, їх роль та актуальність для даної теми.

Тож, можна сказати, що соціологічне дослідження – це засіб вивчення соціальних проблем в їх конкретному стані за допомогою технологій, які дозволяють проводити якісний і кількісний збір, узагальнення, вимір, аналізування соціологічної інформації [8, с. 21].

Дослідження спрямоване на глибокий аналіз, систематизація і вивчення соціальних явищ, виявлення залежностей, зв'язків між соціальними процесами і явищами, формування на базі отриманої нової інформації та розроблення заходів щодо керування досліджуваним об'єктом, забезпечення його сталого розвитку [11, с. 32].

В нашому випадку ми вивчаємо доступність туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями.

Соціологічне дослідження має наступні етапи: етап підготовки; обробка зібраної інформації; етап аналізування даних; реалізація отриманих даних дослідження.

Перед початком проведення соціологічного дослідження важливою складовою є програма. Програма соціологічного дослідження – це документ, який вивчає досліджувану проблему й етапи її аналізу, в якому всесторонньою використовуються підходи методологічні та методичні заходи соціологічного дослідження [27, с. 72]. Програма має два етапи – методологічний та методичний або процедурний. Перший етап аналізує предмет вивчення, наступний – методам вивчення.

При розробленні методологічної частини програми необхідно обрати тему та обґрунтувати проблему, сформулювати мету і завдання дослідження, зробити теоретичний аналіз проблеми, далі – висунути гіпотезу дослідження. Під час розроблення методичного етапу необхідно визначити тип вибірки, обрати техніку збору даних, виділити спосіб обробки інформації, скласти робочий план дослідження.

Розробивши програму дослідження даної теми (див. Додаток В) ми виділили за об'єкт опитування – особи з інвалідністю міста Запоріжжя.

Мета опитування – дослідити доступність туристичного середовища в місті Запоріжжі для осіб з інвалідністю як об'єкта соціальної роботи.

За допомогою методів, які ми використали у своїй роботі, ми змогли глибоко розглянути проблему доступності туристичних об'єктів для людей з інвалідністю.

На мою думку, доцільним було зродити опитування для людей з інвалідністю (див. Додаток Д), задля кращого уявлення проблеми доступності туристичного простору в місті Запоріжжі.

Опитування було проведено у травні 2019 року під час виробничої практики в Управлінні праці та соціального захисту населення міста Запоріжжя. Опитування передбачало зазначення номеру телефону та електронної адреси, але це за бажанням.

Загальна кількість опитуваних склала 30 людей з інвалідністю, з яких більшість, а саме 70% жінок і 30% чоловіків.

Респондентам необхідно було вибрати найбільш відповідний їх досвіду варіант відповіді та відповісти письмово на деякі питання, з метою розробки більшого уявлення про доступність туристичного середовища в місті Запоріжжі.

Вік опитаних людей з інвалідністю був різний, більша кількість це молоді й люди пенсійного віку (див. рис. 1.1).

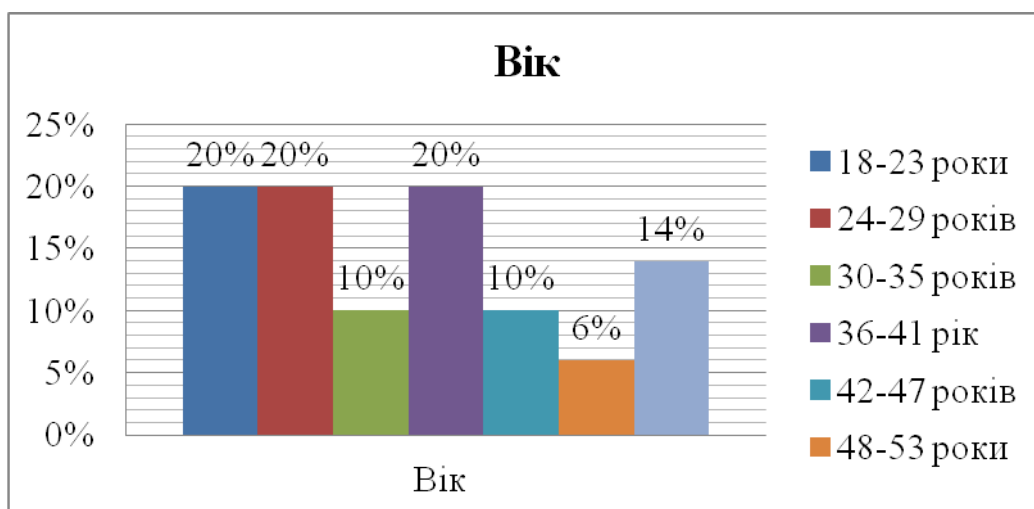

Рис. 1.1 Питання №13 «Вкажіть Ваш вік»

На питання «Чи задоволені Ви доступністю туристичних місць в м. Запоріжжі?» 70 % опитаних відповіли – «Частково». Це говорить про те, що Запоріжжя не стоїть на місці, а завдяки місцевій владі та небайдужістю волонтерів адаптує туристичні місця для всіх груп населення.

На відкрите запитання «Які туристичні місця у Запоріжжі Ви відвідували?» більшість опитаних відповіла острів Хортиця. Також були відповіді: музеї міста (музей машин «Фаетон», краєзнавчий музей), площі, парки, сквери. Можемо зробити вірогідний висновок, що адаптація туристичних об'єктів часткова, та не на сто відсотків є виконаною, інтервал відвідання місць, аналізуючи питання про частоту відвідання вищевказаних історико-культурних місць, можемо зазначити, що є не високою, лише деякі відповіли як «часто», та були й люди які жодного разу не відвідували пам'ятки культури та історії. Це є наслідком відсутності засобу пересування, тобто власної машини, допомоги рідної або небайдужої людини, адаптації будинків де людина мешкає. Тому що, є будинки які й досі не обладнані пандусами та людина з обмеженими можливостями не має змогу навіть вийти з дому, також не весь міський транспорт має можливість перевезення людей з інвалідністю, також є люди, які не отримують підтримки з боку рідних та волонтерів.

Про болюче питання – додання складнощів під час відвідання місць туристичного попиту, яке було наступним в анкеті, кількість людей, які

відповіли, що зустрічались зі складнощами склала 70 %, а люди яким не доводилось зустрічатися із ними склала 30 % опитаних (див. рис. 1.2).

Рис.1.2 Питання №6 «Чи доводилось Вам долати складнощі?»

На наступне питання, яке доречним було задати після попереднє було «Які саме складнощі виникали?». Відповіді були різноманітними. Але у майже кожного відповідаю чого була відповідь – «відсутність пандусів» та «жахливий стан пішохідних доріг». Також, були відповіді з відсутністю обладнаних вбиралень, відсутність власного транспорту, відсутність табло з розкладом громадського транспорту, відсутність розмовних світлофорів, великі бордюри. Все це говорить, про те що, вулиці Запоріжжя та туристичні місця міста не обладнані для людини з інвалідністю, тому їй дуже складно залишати свою адаптовану оселю без сторонньої допомоги.

На основі цього можна зробити висновок, що людина з інвалідністю потребує допомоги соціального працівника, доки вулиці міста і туристичні об'єкти не стануть адаптованими за всіма стандартами.

На питання «Чи користуєтесь Ви послугами волонтера – екскурсовода?», більшість, а саме 80% відповіли «ні», а 20% опитаних відповіли «так». Тому що, в місті не має спеціалізованих екскурсоводів для людини з інвалідністю. Котрі могли б проводити екскурсії містом та островом Хортиця, саме для мало мобільної групи населення.

Наступним доречним питанням є «Чи є у Вас бажання безкоштовно отримувати послуги волонтера-екскурсовода?», всі опитані дали позитивну

відповідь. Люди з інвалідністю ізольовані від суспільства, адже вони прагнуть більшої уваги, спілкування, але самотійно це важко зробити такій людині.

На питання «Чи подобається Вам сучасний стан туристичного середовища у місті Запоріжжі?» відповіді були різноманітними. (див. рис. 1.3).

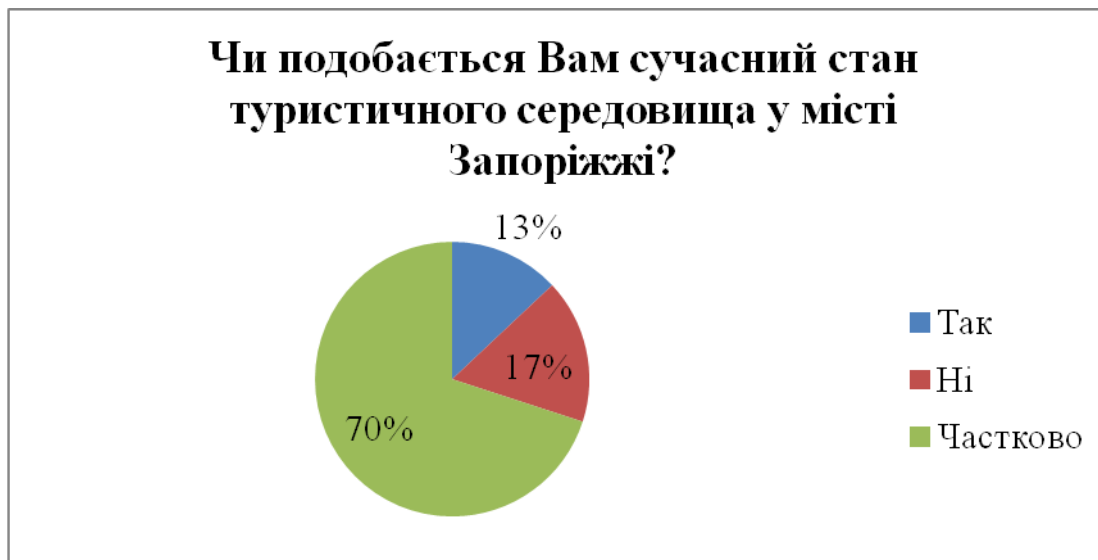

Рис. 1.3 Питання №10 «Чи подобається Вам сучасний стан туристичного середовища у місті Запоріжжі?»

Більшість людей, а саме 70% опитаних, відповіли «Частково», за відповідь «Ні» проголосувало 17%, а за відповідь «Так» було віддано 13% голосів людей з інвалідністю. Можна зробити висновок, що місто Запоріжжя в особі міської влади та волонтерів сприяють адаптації для людей з інвалідністю, але, мабуть, потрібен час, щоб на 100 % зробити інклюзивним місто Запоріжжя.

На питання «Ваші побажання щодо вдосконалення доступності», було багато відповідей, які були наповнені благами про допомогу. Найчастіше зустрічалась відповідь про встановлення пандусів на місцях масового відвідання. Але вони повинні бути за державними стандартами. Не менш масовою відповіддю було прохання про створення та поширення інформації про туристичне надбання міста, тому що мало хто з людей знає про наявність туристичних місць, окрім острова Хортиця, парків, скверів і загальних музеїв міста. Залучити соціальних працівників до супроводу і допомозі при огляді туристичних пам'яток. Були прохання зробити пішохідні доріжки та прибрати

бордюри. Збільшити частоту руху громадського транспорту до острова Хортиця, обладнаного для людей з інвалідністю.

Провівши дослідження та отримавши відповідні результати зробимо загальний висновок. Метою дослідження стала доступності туристичного середовища для людей з інвалідністю, де ми виявили, по-перше, те що туристичне середовище не є адаптованим для людей з обмеженими можливостями. Люди не задоволені станом туристичної галузі сьогодні у місті Запоріжжі. Головними недоліками є стан доріг і відсутність пандусів.

По-друге, сама людина відчуває не достаток підтримки з боку держави та соціальних робітників. Вона відчуває свою безпорадність під час відвідання туристичних місць. Відсутня будь-яка опіка чи супровід соціального працівника під час відвідання історико-культурних місць. Відсутні соціальні робітники – екскурсоводи та організатори культурних заходів для людей з інвалідністю.

Для вирішення виявлених нами проблем ми розробили наступні рекомендації, які містяться в наступному підрозділі.

3.2. Рекомендації щодо доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями

Провівши та проаналізувавши результати нашого соціологічного дослідження можемо надати відповідні рекомендації. Розпочнемо з рекомендацій загального характеру, які стосуються соціальної адаптації туристичної галузі для людей з обмеженими можливостями міста Запоріжжя.

Туризм – це загальна назва діяльності, яка складається з оздоровлення людини, її історико-культурну обізнаність, настроїв під час відвідання туристичних місць та бажання після цього пізнавати щось нове й цікаве, яке згодом дає людині поштовх жити далі, створювати й впроваджувати нові ідеї.

Що стосується об'єктів туристичної діяльності, насамперед, важливий їх стан, доступність, тобто, обладнання для кожної людини, не залежно від її

фізичних та розумових можливостей, якість автомобільних та пішохідних доріг які прямують до туристичних об'єктів, інформативність про наявність пам'яток історії та культури, завдяки спеціальній, загально доступній літературі та екскурсоводів які мають змогу проводити екскурсії для людей з інвалідністю.

Сучасний туризм приділяє багато уваги психологічному, емоційному та фізичному стану людини. Метою туристичної діяльності є рекреаційна (відновлення фізичних, психічних та душевних сил), пізнавальна (розширення кругозору), комунікативна (пізнання культури інших країн і народів, збільшення кола спілкування) функції.

На жаль, в місті Запоріжжі люди з інвалідністю позбавлені цих функцій. Не існує адаптованих туристичних місць на сто відсотків, не говорячи про адаптацію будинків, де мешкає людина з інвалідністю.

Роль соціального працівника в пристосуванні туристичної галузі міста для людей з інвалідністю є дуже великою. Адже, аналізуючи результати опитування, можна зробити висновок, що не існує спеціалізованих екскурсоводів для людей з інвалідністю в місті. А тому що, не має спеціалізованих курсів, для вивчення специфіки роботи з глухонімими та незрячими людьми. Доки ця ситуація залишається такою, доречним буде залучення соціальних працівників до професії екскурсовода.

Соціальний працівник – екскурсовод, як ніхто інший знає тонкощі роботи з цією категорією людей. Доречним буде створити навчальний центр для даної професії, яка містить у собі дві – це соціальний працівник та екскурсовод. Шляхом створення спеціалістами навчальної літератури та викладання соціальними працівниками та екскурсоводами навчального матеріалу. Під час навчання повинна бути обов'язкова практика з мало мобільною групою людей у вигляді проведення коротких екскурсій в маленьких групах (2 – 4 людини). По завершенню курсу, соціальний працівник – екскурсовод отримує сертифікат про вдале навчання і можливість самостійно створювати й проводити екскурсії для людей з інвалідністю.

Але не можливо вільно проводити екскурсії для мало мобільної частини населення, якщо доступність туристичного середовища в місті Запоріжжі й транспортна сполука є частково адаптованою.

Говорячи про доступність туристичного середовища, не варто обмежуватись лише обладнанням туристичних місць, до його складу входить й вільна можливість вийти з будинку постійного мешкання людини, змога безперешкодно дістатися до зупинки громадського транспорту, якщо людина немає власного, доїхати до місця призначення та насолодитися красою міста в повній доступності.

Громадський транспорт міста Запоріжжя лише на 40% пристосований для людей з інвалідністю. Більшість транспорту міста це маршрутні таксі, старенькі тролейбуси й трамваї. Але сьогодні, транспорт міста оновлюється і стає більш доступним. По маршрутах міста їздять нові великі соціальні автобуси, тролейбуси й трамваї, які оснащені пандусами. Згодом місцева влада планує обладнати весь транспорт міста для людей з інвалідністю та зробити його більш доступним.

Також, на балансі міського територіального центру соціального обслуговування є два спеціально обладнані автомобілі, які пристосовані для перевезення людей в інвалідному візку. Вони оснащені підймачем, поручнями та можуть перевезти двох чоловік на інвалідному візку одночасно. Два автомобілі не можуть задовольнити потреби навіть для надання допомоги дітям. В обласному центрі понад 3 тисячі дітей з інвалідністю, з них близько 30-40% не можуть самостійно пересуватися. Співробітники центру зізнаються, що автомобілі вже знаходяться далеко не в кращому своєму стані, а грошей на поповнення автопарку або ремонт, в бюджеті не передбачено.

Що ж стосується дорослих людей, які прикуті до інвалідного крісла, то тут ситуація ще складніша. Соціальні служби надають допомогу тим жителям, які знаходяться на обслуговуванні, не мають родичів і проживають самі. Для них розробляється спеціальний графік, де вони вказують в якому місяці їм

необхідно приїхати в медичну установу і за ними висилають машини за графіком.

Спеціальні автомобілі для людей з інвалідністю не передбачають супровід до пам'яток історії та культури. У державному бюджеті немає закладених коштів на спеціалізований транспорт міст для людей з інвалідністю, який би містив багато міст й за один раз міг перевозити велику кількість людей на інвалідному візку.

Завданням соціального працівника не є встановлення пандусів та обладнання громадського транспорту для людини з інвалідністю, це є завдання держави, а саме місцевої влади. Завданням соціального працівника є організація дозвілля та супроводу людини з інвалідністю. Соціальні працівники – волонтери, на мою думку, можуть організовувати культурно – масові заходи для людей з інвалідністю, які самотні та не мають змоги відвідувати місця історії та культури самотійно. Завдяки підтримці волонтерів та спонсорів можна створити проект – екскурсію для людей з обмеженими можливостями.

У ході опитування стало відомо, що найпопулярнішим туристичним місцем серед людей з інвалідністю є острів Хортиця. У квітні 2019 року було представлено проект реконструкції та розвитку Національного заповідника «Хортиця». На сьогодні було розроблено план капітального ремонту та розширення Музею історії запорізького козацтва, а також реконструкції прилеглої території. Увагу буде приділено розвитку транспортного сполучення, також змін зазнає і парк імені Тараса Шевченка, розташований у північній частині острова. Оновлений екологічний парк має стати більш привабливим і доступним, потрібен лише час.

Сьогодні, не кожна людина з особливими потребами має змогу відвідати острів без сторонньої допомоги. Завдяки соціальному працівнику людина з інвалідністю, яка залишилась самотньою, або через інші життєві обставини не має можливості вільно пересуватися, може відчувати себе потрібною. Кожна людина, в тому числі, і людина з інвалідністю має право на участь у культурному житті. Зокрема, у частині другій статті 4 Конвенції про права

інвалідів, до якої Україна приєдналась Законом від 16.12.2009 р. № 1767-VI «Про ратифікацію Конвенції про права людей з інвалідністю та факультативного протоколу до неї» [30], зазначено, що кожна держава-учасниця зобов'язується вживати всі заходи для реалізації економічних, соціальних та культурних прав інвалідів.

У статті 9 (Доступність) Конвенції йдеться про забезпечення інвалідам доступу до будинків, транспорту, нових інформаційно-комунікаційних технологій і систем, зокрема – Інтернету. Особам з інвалідністю надаються різні види послуг, а саме: послуги провідників, читців, професійних сурдоперекладачів [30, с. 58-61].

Ця стаття Конвенції стосується також культурної сфери, оскільки забезпечення культурних та потреб дозвілля інвалідів у багатьох випадках пов'язане із забезпеченням згаданих видів доступу і послуг.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що соціальний працівник – це людина, яка допомагає людині з інвалідністю переглянути свої погляди на життя та зрозуміти, що інвалідність, це не вирок і з цим можна жити, радуватись кожному новому дню та досягати нових вершин.

Для ефективного і швидкого виправлення проблеми соціалізації людей з інвалідністю міста Запоріжжя, треба залучити волонтерів для допомоги людям з інвалідністю, через брак соціальних працівників, на кількість мало мобільної групи населення міста.

Через те, що модернізація соціокультурного простору призведе до якісних змін у процесі інтеграції та інклюзії осіб з обмеженими можливостями, доречним буде запропонувати проект-екскурсію «Запоріжжя доступне усім» (див. Додаток Е), саме який допоможе у досягненні мети соціалізації та адаптації туристичного простору для людей з інвалідністю.

Необхідність цього проекту полягає в ізолюваності людей з особливими можливостями, які самотні та ті, що не мають можливості подорожувати в межах рідного міста.

Проект передбачає розробку плану-графіку, згідно з яким буде відбуватись організація та реалізація культурно-ознайомчого заходу з відвідування найвідоміших історичних пам'яток і найбільш інклюзивних місць Запоріжжя.

Даний проект розглянутий з таких позицій: актуальність, мета та завдання, цільова група, інформування цільової групи, бюджет, план-графік реалізації, оцінка результатів.

Актуальність даного проекту полягає у тому, що в Запоріжжі відсутнє доступне і безбар'єрне середовище для людей з порушенням функцій опорно-рухового апарату, зору та слуху, внаслідок чого у цієї категорії населення немає абсолютно ніякої можливості самостійно подолати всі перешкоди для того, щоб дістатися і відвідати визначні пам'ятки нашого міста.

Даний проект покликаний розв'язувати проблему соціальної ізоляції людей з обмеженими можливостями для забезпечення повноцінної їх участі в суспільному житті, що пов'язано із залученням їх до активного та вільного життя.

Для реалізації цього проекту необхідно залучити екскурсовода, волонтерів для супроводу людей з обмеженими можливостями, орендувати транспортний засіб, розробити маршрут, по якому буде здійснюватися трансфер. Термін реалізації проекту передбачає 1 місяць (для одноразового виїзду із групою, що налічуватиме 10 осіб з особливими потребами).

Метою проекту є:

- забезпечити безбар'єрний доступ інвалідів до пам'яток історії та культури міста Запоріжжя;
- надати практичну допомогу в подоланні замкнутого способу життя людей з обмеженими можливостями;
- надати їм можливість бути повноцінними учасниками у громадському житті міста.

Завданням проекту є:

- безоплатна організація трансферу для людей з обмеженими можливостями до пам'яток культури та відвідання найбільш популярних туристичних місць у Запоріжжі;

- отримання конкретних результатів щодо поліпшення життєдіяльності та забезпечення доступного середовища для людей з обмеженими можливостями;

- привернення уваги громадськості до проблем адаптованості туристичних місць та вулиць міста Запоріжжя.

Цільовою групою виступають інваліди з порушенням функції опорно-рухового апарату (людина з інвалідністю, що пересувається на інвалідному візку) у віці 18-35 років. Першочерговість надаватиметься тим людям, які мають саму мінімальну можливість до відвідування історико-культурних пам'яток.

Інформування цільової групи буде відбуватися через соціальні мережі, місцеві телеканали, газети та завдяки людям, що приносять пенсії особам з інвалідністю.

Очікувані результати: забезпечити групу людей з інвалідністю корисним активним дозвіллям, гарним настроєм, новими враженнями, соціалізацією з суспільством та звернення уваги міської влади на проблеми доступності туристичного середовища та проблеми ізоляції мало мобільної групи населення.

Тож, в практичному розділі ми дослідили адаптованість людини з інвалідністю в соціумі, з'ясували рівень доступності туристичного середовища в місті Запоріжжя. Виявили, що людина з інвалідністю не має можливості вільно пересуватися містом, отримувати усі блага цивілізації в повному обсязі та задовольняти свої фізичні та духовні потреби. Тож, наші рекомендації є доречними, вони допоможуть людині з інвалідністю відчувати себе потрібним.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проаналізувавши усе, що було викладено вище, можна зробити такі висновки: люди з обмеженими можливостями є вразливою категорією населення, що потребує стороннього та додаткового захисту як з боку держави, що має створювати умови та розробляти програми, які будуть полегшувати життєдіяльність таких людей у соціальному середовищі, так і з боку оточення, яке має позбутися стереотипного мислення щодо осіб з інвалідністю, та бути посередниками у процесі соціальної інклюзії людей з обмеженими функціональними можливостями та навколишнім простором.

Хоча в Україні й діють міжнародні нормативно-правові акти та внутрішні законодавчі документи щодо створення безбар'єрного та доступного соціального середовища, однак по факту встановлені законодавством норми не виконуються у повному обсязі. Це характеризується відсутністю належних умов, що забезпечують можливість вести незалежну, самостійну та активну життєдіяльність осіб з інвалідністю.

Створення доступного туристичного середовища має стосуватись модернізації не тільки пам'яток історії й культури та природних об'єктів, але й міського простору, що повинно зачіпати житло, транспортні послуги та об'єкти інфраструктури. Бо можливість бути активним користувачем надбань міста, попереджати соціальну ізоляцію та сприяти соціальній інклюзії осіб з обмеженими можливостями.

Особи, що мають обмежені можливості, є потенційними клієнтами соціальної роботи, бо є вразливою групою населення, що потребує створення особливих умов для нормального життя. Виходячи із цього, основними завданнями соціальних працівників та служб, що займаються піклуванням та захистом таких осіб, мають бути: виховання навичок самообслуговування, розвиток здатності до активної комунікації, пропагування здорового способу життя, виявлення та здійснення допомоги у розвитку творчих здібностей, стимулювання до створення активної життєвої позиції, залучення до гуртків за

інтересами, допомога у тому, щоб позбутись психологічних бар'єрів, усунення соціальної ізоляції, проведення консультаційних зустрічей з оточенням особи, тощо.

Через наявність такого факту, що характеризується малодоступністю соціокультурного простору нашого міста, у людей з інвалідністю формується пасивний спосіб життя, що має негативний вплив на формування життєвих настроїв, установок та намірів таких людей. Для того, щоб люди, які пересуваються в інвалідних візках, мали змогу відчувати себе на рівні з іншими людьми, що не мають обмежень, було запропоновано втілення проект-екскурсію «Запоріжжя доступне усім». Проект через організацію заходу передбачає створення плану-графіку, згідно з яким буде відбуватись організація та реалізація культурно-ознайомчого заходу з відвідування найвідоміших місць Запоріжжя, також одне з чудес світу – острів Хортиця з найвідомішим історико-культурним комплексом «Запорізька Січ». Це позитивно вплине на усунення проявів соціальної ізоляції людей з інвалідністю через їх включення у соціальне середовище.

Таким чином, можна казати про той факт, що висунута на початку роботи гіпотеза підтвердилась. Тому що створення нового, модернізованого соціокультурного простору у вигляді реалізації запропонованого проекту – є ефективним методом соціальної адаптації та соціальної інклюзії людей з обмеженими можливостями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азін В. О., Байда Л. Ю. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб. Київ : Талком, 2013. 128 с.
2. Алексієв П. В., Панін А. В. Філософія : навч. посіб. Москва : ТК Велби, 2003. 608 с.
3. Афанасенко И. Д. Туризм и реформирование экономики. *Труды Академии туризма*. 1995. № 1. С. 53–67.
4. Баєв В. В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Структура туризму» (для бакалаврів). Київ : ДП «Персонал», 2016. 24 с.
5. Бармашина Л. М. Формування середовища життєдіяльності для мало мобільних груп населення : навч. посіб. Київ : Союз-Реклама, 2000. 89 с.
6. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методологія наукового дослідження : навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. 216 с.
7. Бейдик О. О. Адаптивний туризм: передумови та перспективи розвитку, лідери Духу і Волі : навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 402 с.
8. Білошицький С. В. Соціологічні дослідження в шкільному колективі : курс лекцій. Хмельницький : ХНУ, 2016. 93 с.
9. Бірта Г. О. Методологія й організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 142 с.
10. Бондаренко М. П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму. *Економічний часопис*. 2012. № 3-4. С. 19–22.
11. Борисенко-Клепач Н. М. Инклюзивный туризм: что, как и зачем. *Офис по правам людей с инвалидностью*. 2016. С. 18–24.
12. Брич В. Я. Організація туризму: навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 448 с.
13. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення. Київ : Державні Будівельні Норми України, 2018. 64 с.

14. Бурій А. Р., Разік В. К. Аналіз забезпечення рівного доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до правосуддя : аналіт. звіт. Львів : Львівське видавництво, 2013. 89 с.
15. Вербець В. В. Методика організації та проведення соціологічного дослідження : навч. посіб. Березно : Оперативна поліграфія, 2008. 231 с.
16. Волошинський О. Н., Горбаць І. К. Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповноздатних осіб : навч. посіб. Львів : ТОВ Простір М, 2009. 128 с.
17. Ворошилова Е. Л., Бажанова Е. В. Организация работы по социально-бытовой адаптации детей-инвалидов : учеб. пособ. Москва : ФГАОУ ДПО АПК и ППРО, 2017. 416 с.
18. Герасименко В. Г. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : монографія. Одеса : Астропринт, 2013. 334 с.
19. Дворецька Г. Н. Соціологія. Київ : КНЕУ, 2002. 472 с.
20. Добровольская Т. А., Шабалина Н. Б. Инвалид и общество: социально-психологическая интеграция. *Академия наук*. 1991. № 5. С. 84–89.
21. Зайцева Н. А., Шуравина Д. Б. Безбарьерный туризм : учеб. пособ. Москва : КНОРУС, 2016. 176 с.
22. Зверева І. Д., Безпалько О. В. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
23. Іванова І. Б. Сім'я і проблеми інвалідності та соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієздатністю. Київ : Альтерпрес, 2000. 158 с.
24. Інвалідність та суспільство : навч.-метод. посіб. / за заг. ред Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової. Київ : ЦУЛ, 2012. 216 с.
25. Кифяк В. Ф. Розвиток туризму як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області : навч. посіб. 2-ге вид. Чернігів : Мальва, 2015. 118 с.
26. Когут І. К. Соціальна інтеграція осіб з інвалідністю та роль адаптивної фізичної культури в її реалізації. Теорія та методики фізичного виховання і спорту : навч. посіб. Харків : ХАУ, 2014. 138 с.

27. Колосінська М. І. Дослідження теоретичних підходів до визначення категорії – туризм : навч. посіб. Київ : Талком, 2011. 258 с.
28. Колупаєва А. В. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
29. Конвенція про права осіб з інвалідністю : ратифіковано Законом України від 16.12.2009 р. № 1767-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 15.10.2019).
30. Конвенція про права осіб з інвалідністю : ратифіковано Законом України від 23.09.2009 р. № 2567-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 29.11.2019).
31. Конверського А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
32. Косаков Ю. Н., Ярская-Смирнова Е. Р. Социальные условия преодоления ограниченных возможностей. Саратов : СГТУ, 2000. 247 с.
33. Кравченко О. О. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: погляд у минуле та перспективи сьогодення : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2017. 357 с.
34. Кукліна Т. С., Зайцева В. М. Сучасний стан розвитку туризму в Україні : навч. посіб. Київ : Смолоскип, 2014. 345 с.
35. Курбатов В. Н. Социальная работа : учеб. пособ. Москва : Дашков и К, 2007. 480 с.
36. Леонтьева Е. Г. Доступная среда глазами инвалида : науч. пособ. Екатеринбург : Открытое общество, 2001. 64 с.
37. Лепський В. В., Макаренко С. В. Інклюзивний туризм як вид реабілітації : сучасні потреби інвалідів : навч. посіб. Київ : ВДНЗУ, 2015. 138 с.
38. Лепський В. В., Науменко Л. К. Інклюзивний туризм як вид реабілітації : наукове обґрунтування та перші кроки втілення у життя : навч. посіб. Київ : Українське видання медико-соціальної експертизи, 2016. 157 с.
39. Лозинська Л. В. На Говерлу можна й на візку. Львів : За вільну Україну, 2004. 26 с.

40. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. Київ : Каравела, 2009. 368 с.
41. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Загальний курс : навч. посіб. Київ : Каравела, 2004. 456 с.
42. Манильская декларация по мировому туризму / за ред. Бережанской В. Н. Москва : НИМП, 2000. 85 с.
43. Мигович І. І., Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ : МАУП, 2003. 164 с.
44. Мирошніченко Н. В. Умови інтеграції осіб із функціональними обмеженнями у суспільство. *Соціальна робота в Україні* : навч. посіб. Київ : Палітра, 2005. 127 с.
45. Монастирський В. І. Організація туризму для осіб з обмеженими можливостями Львівській області : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 209 с.
46. Новицький Я. П. Острів Хортиця на Дніпрі, його природа, історія, старожитності (за рукописом 1917 р.) : навч. посіб. Запоріжжя : Тандем-У, 2005. 120 с.
47. Основы социальной работы : учеб. пособ. / под ред. Н. Ф. Басова. Москва : Академия, 2007. 288 с.
48. Перегуда Є. Н. Соціологія : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2012. 120 с.
49. Петров Д. Г. Світ на дотик. Інвалідний туризм – розкіш чи необхідність : навч. посіб. Київ : Дзеркало тижня, 2007. 48 с.
50. Питання медико-соціальної експертизи : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2019 р. №1317. *Офіційний вісник України*. 2019. № 8. С. 25-34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-п> (дата звернення 27.11.2019).
51. Планування та забудова територій. Київ : Державні Будівельні норми України, 2019. 185 с.
52. Подольська Є. А., Подольська Т. В. Соціологія: 100 питань – 100 відповідей : навч. посіб. Київ : Інкос, 2009. 352 с.

53. Про архітектурну діяльність : Закон України від 12.10.1999 р. № 2961-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 31. Ст.246.

54. Про будівельні норми : Закон України від 06.05.2005 р. № 2351-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 5. Ст.41.

55. Про виключення з українського законодавства і використання терміна інвалід : Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19> (дата звернення: 24.09.2019).

56. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. Ст. 253.

57. Про права людини : Конвенція ООН від 20.11.1989 р. № 995-021. Дата оновлення: 20.11.2014. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995-021> (дата звернення: 14.03.2018).

58. Про права осіб з інвалідністю : Конвенція ООН від 13.12.2006 р. №1767-V. Дата оновлення: 06.07.2016. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 14.03.2019).

59. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. №2961-VI. Дата оновлення: 06.04.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2961-15> (дата звернення: 20.08.2019).

60. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 27.10.2011 р. №4785-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст.343.

61. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. №324/95. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №54-67. Ст. 189.

62. Рекомендации по доступному туризму на основании резолюции Генеральной Ассамблеи ЮНВТО в августе 2013 г. URL: http://www.disright.org/sites/default/files/source/12.12.2016/yunvto_rekomendacii_po_dostupnomu_turizmu.pdf (дата звернення: 20.11.2019).

63. Сандовенко І. В. Забезпечення доступу до вищої освіти для людей з особливими потребами в Україні та Канаді : навч. посіб. Київ : Лебідь, 2015. 166 с.

64. Сафонова Л. В. Психология социальной работы : науч. пособ. Москва : Академия, 2012. 256 с.
65. Семигіна Т. В., Мигович І. К. Вступ до соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Академвидавництво, 2005. 304 с.
66. Сигида Е. А. Адаптивный туризм – социальное направление развития туристических услуг. *Вестник Ассоциации вузов туризма и сервиса*. Москва, 2011. 20-23 окт. (№ 4). С. 38–42.
67. Скрипка Н. В., Азін В. О. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з інвалідністю : навч. посіб. Київ : Освіта, 2012. 248 с.
68. Смирнова Д. Б. Безбарьерный туризм : основные понятия, перспективы развития : науч. пособ. Москва : МГУ, 2013. 284 с.
69. Соловійов Д. І. Вдосконалення понятійного апарату теоретичного забезпечення функціонування туристичної сфери. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. Бердянськ, 2011. 5-7 берез. (№ 23). С. 82–88.
70. Сташків Б. І. Правові питання реабілітації інвалідів : конспект лекція. Чернігів : Літера, 1999. 24 с.
71. Тонкошкур М. В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни : організація туризму. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 134 с.
72. Топалова О. І. Суспільно-географічні передумови та перспективи розвитку адаптивного туризму в Україні : автореф. дис. Київ : КНУ, 2016. 175 с.
73. Трухін І. О. Соціальний захист інвалідів як прояв гуманізації суспільства. Київ : Освіта, 2000. 147 с.
74. Тюття Л. І., Іванова І. Н. Соціальна робота : теорія і практика. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
75. Холостова Е. И., Дементьева Н. Ф. Социальная реабилитация : учеб. пособ. Москва : Издательство-торговая корпорация Дашков и К, 2003. 340 с.
76. Шеленіна А. О. Специфіка організації турів для людей з обмеженими можливостями. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє* :

матеріали міжнар. наук.-практ. конференції., м. Харків, квіт.-трав. 2019 р. Харків, 2019. С. 285–286.

77. Шленіна А. О. Туризм без перешкод для людей з обмеженими можливостями. *Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: проблеми мира та ненасильство в змінах глобального порядку* : матеріали ІХ міжнар. наук. конф., м. Запоріжжя, 12 квіт. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 152–153.

78. Шеленіна А. О. Безбар'єрний туризм для людей з інвалідністю. *Молода наука-2019* : зб. наук. праць студ., аспірант. і молодих вчених., м. Запоріжжя, 15-17 квіт. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 97–98.

79. Ярская-Смирнова Е. В., Наберушкина Э. С. Социальная работа с инвалидами. Санкт-Петербург : Парус, 2004. 316 с.

80. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). URL: <http://www2.unwto.org> (дата звернення: 25.07.2019).

ДОДАТКИ

Додаток А

Чинні підходи до визначення дефініції «безбар'єрний туризм»

Автор/Джерело	Визначення
<p>Рекомендації по доступному туризму Прийняті на підставі резолюції А / RES / 637 (XX) Генеральної Асамблеї ЮНВТО в серпні 2013 р.</p>	<p>Туризм, доступний для усіх – це форма туризму, яка складається з процесу співпраці між різними учасниками сфери туристичної діяльності, яка дозволяє людям з особливими потребами в доступності, включаючи мобільну, візуальну, слухову і когнітивну складові доступності, функціонувати незалежно, на рівних умовах з почуттям власної гідності через надання загальних туристичних продуктів, послуг і доступного середовища [73].</p>
<p>Скотт Райн</p>	<p>Безбар'єрний туризм – це соціальна інтеграція людей з обмеженими можливостями у сучасне суспільство, його ще називають процесом соціалізації [9, с.10].</p>
<p>Саймон Дарсі «Доступний туризм: поняття та проблеми»</p>	<p>Безбар'єрний туризм – це процес надання людям з інвалідністю та літнім людям можливість самостійно, справедливо та гідно функціонувати шляхом надання базових туристичних продуктів, послуг та можливості вільно користуватися благами навколишнього середовища [74, с.34].</p>

Додаток Б

Доступність туристичної галузі в інших країнах

Назва країни	Рівень доступності	Види туризму
Іспанія	Майже 90 %	Гірськолижний, парусний, пляжний та науково-пізнавальний.
Фінляндія	Майже 70%	Плавання, греблі, гольф, рибалка та інше.
Ізраїль	Майже 85%	Релігійний, пляжний, науково – пізнавальні.
Греція	Майже 65 %	Культурно-пізнавальні тури для людей з вадами зору.
Угорщина	Майже 65 %	Переважно культурно-пізнавальні, пляжні та лікувально-оздоровчі тури.
Чехія	Майже 95 %	Культурно-пізнавальні, оздоровчі, горно-лижні, інтелектуальні, івент-тури.
Німеччина	Майже 95 %	Культурно-пізнавальні, лікувально-оздоровчі.
Франція	Майже 85 %	Культурно-пізнавальні, лікувально-оздоровчі, тури на скутерах.
Великобританія	На 100 %	Культурно-пізнавальні, лікувально-оздоровчі, інтелектуальні.

Додаток В**Програма соціологічного дослідження**

Проблемна ситуація полягає в тому, що доступність туристичного середовища у місті Запоріжжі для людей з інвалідністю не є дослідженою.

Об'єкт дослідження – особи з інвалідністю міста Запоріжжя.

Предмет дослідження – погляди осіб з інвалідністю на існування проблеми доступності туристичних місць міста Запоріжжя.

Мета дослідження – дослідити доступність туристичних місць у місті Запоріжжі для осіб з інвалідністю як об'єкта соціальної роботи.

Задачі дослідження:

- отримати дані людей з інвалідністю міста Запоріжжя;
- виявити факт недоступності туристичних місць для людей з інвалідністю;
- виявити обставини, які сприяли виникненню проблеми доступності туристичних місць для людей з інвалідністю;
- розробка варіантів розв'язання проблеми доступності туристичних місць для людей з інвалідністю за допомогою впровадження проекту «Запоріжжя доступне всім» та використанням технологій соціальної роботи;
- аналіз перспективи впровадження проекту «Запоріжжя доступне всім», його ефективність.

Гіпотеза: не достатнє залучення соціальних працівників до проблеми доступності туристичних місць для людей з інвалідністю сприяє ізоляції людини від соціуму, поганому настрою та згодом і погіршенню здоров'я.

Інтерпретація основних понять:

- Людина з інвалідністю – це особа зі стійким розладом функцій організму, зумовлені внаслідок захворювання, травми, або з народження дефектами, які зменшують її фізичну активність. Це стосується не лише стану здоров'я людини чи фізичних проблем, насамперед, це складне явище, що зображує взаємодію між людиною і суспільством, в якому вона мешкає.

Продовження Додатку В

– Розумне пристосування. Для того, щоб правильно розуміти дане визначення, варто спиратися на визначення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, воно має різні модифікації, які застосовуються й в українському законодавстві. Вважають, розумне пристосування – це внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і підхожих нововведень і корективів, що не становлять непропорційного чи не виправданого тягаря, для забезпечення доступу особам з інвалідністю всіх прав людини й свобод.

Технології соціальної роботи – являє собою сукупність форм, методів, використовуваних соціальними службами, установами соціального забезпечення, соціальними працівниками для розв’язання проблем соціальної роботи.

Доступність у середовищі – можливість людей з інвалідністю вільно та безперешкодно вести незалежний спосіб життя. Повноцінно, користуватися благами цивілізації, отримувати послуги, мати доступ до соціальної та суспільної інфраструктури все це називається доступністю.

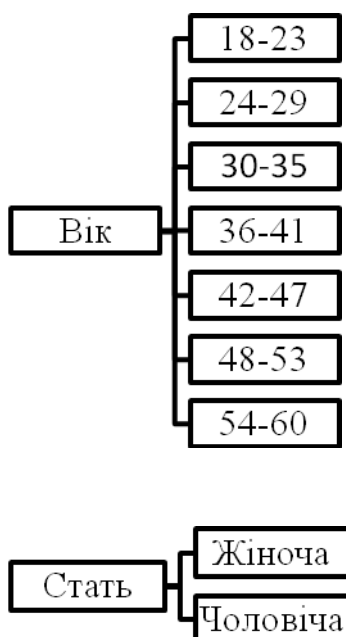

Тип дослідження: аналітичний; розвідувальний.

Функції дослідження: практична.

Соціально-демографічна складова:

Продовження Додатку В

Вибіркова сукупність: випадкова вибірка осіб з інвалідністю міста Запоріжжя (30 осіб).

№	Ознака	Індикатор	Шкала
1	Незадоволеність доступністю туристичних місць	Факт недоступності	Порядкова
2	Необхідність у супроводі під час відвідування туристичних місць	Некваліфіковани й персонал	Номінальна
3	Складнощі під час огляду туристичних об'єктів	Технічні обмеження	Відкрите питання

Додаток Д

**Опитування для людей з інвалідністю на тему
«Доступність туристичного середовища для людей з інвалідністю у
місті Запоріжжі»**

1. Чи задоволені Ви доступністю туристичних місць в м. Запоріжжі?
 - задоволен (а);
 - частково;
 - не задоволен (а).
2. Чи потрібна Вам допомога інших людей під час огляду туристичних місць?
 - так;
 - частково;
 - ні.
3. Які туристичні місця у Запоріжжі Ви відвідували? (має розгорнену відповідь).
4. Як часто? (має розгорнену відповідь).
5. За допомогою якого транспортного засобу? (має розгорнену відповідь).
6. Чи доводилось Вам долати складнощі?
 - так;
 - ні.
7. Які саме складнощі виникали? (має розгорнену відповідь).
8. Чи користувались Ви послугами волонтера-екскурсовода?
 - так;
 - ні.
9. Чи є у Вас бажання безкоштовно отримувати послуги волонтера-екскурсовода?
 - так;
 - ні.

Продовження Додатку Д

10. Чи подобається Вам сучасний стан туристичного середовища у місті Запоріжжі?

- так;
- ні;
- частково.

11. Ваші побажання щодо вдосконалення доступності? (має розгорнену відповідь).

12. Чи готові Ви брати участь у допомозі створення проекту «Запоріжжя доступне усім»?

- так;
- ні.

13. Вік (має розгорнену відповідь).

14. Стать

- жінка;
- чоловік.

15. Ваш контактний телефон (має розгорнену відповідь).

16. Ваша електронна пошта (має розгорнену відповідь).

Додаток Е**Проект-екскурсію «Запоріжжя доступне усім»**

Маршрутний план екскурсії:

8.00 – 8.30 – збір учасників групи з їх власних будівель.

8.30 – 9.30 – оглядова екскурсія від початку проспекту до острова Хортиця.

9.30 – 10.00 – відвідання найбільшого святилища обсерваторію на острові Хортиця та переїзд до історико-культурного комплексу «Запорізька Січ».

10.00 – 10.40 – екскурсія з власним екскурсоводом по комплексу, яка містить відвідання козацьких пушкарень, храму Покрови Богородиці, будинку кошового отамана, зали промислу та військових скарбниць.

11.00 – 11.45 – виступ Сечових козаків. Де можна дізнатися про історію відважних воїнів, побачити унікальну зброю, яку використовували козаки, побачити всі тонкощі майстерності бою. Це можливість зануритись в атмосферу козацького битву, побачити рукопашні бої та стрільбу з луку їдучи зверху на коні. А верхова їзда з елементами трюків не залишить жодного байдужим.

12.00 – 12.45 – обід на території комплексу козацькою кашею та вільний час який надається для власних потреб туристів.

13.20 – 14.00 – відвідання «парку Вознесенівського», де буде розповідатись історія створення парку, огляд історичного пам'ятника князю

Святославу Ігоровичу, а також міст з дуже цікавою назвою «Тещі та Свекрові». Запланований кава-брейк зі смачними тістечками.

14.30 – 16.00 – відвідання вистави у театрі ім. В. Г. Магара, від волонтерського театру «Рівні можливості», який був створений небайдужими людьми у 2013 році. З виставою «Бувають чи дива». Де людина зможе розслабитись та насолодитись виставою артистів, які попри порушення функціональних можливостей грають на сцені та дарують усім глядачам позитивні емоції та наснагу жити далі незважаючи ні на що.

Продовження Додатку Е

16.30 – завершення екскурсії та отримання приємних сувенірів на згадку про цю екскурсію, відвезення кожного члена групи за місцем мешкання.

Для того, щоб спланувати витрати, необхідні для реалізації проекту, було складено кошторис, у якому зазначена розрахункова вартість необхідних статей витрат

Кошторис проекту-екскурсії

Стаття витрат	Сума з урахуванням на 10 осіб (грн)
Друк оголошень, які будуть розноситись мало мобільним групам населення додому, за допомогою соціальних працівників	500
Оренда транспортного засобу. Він повинен буде великий та обладнаний пандусами.	6500
Оплата послуг медичної сестри	700
Вхідний квиток до історико-культурного комплексу «Запорізька Січ» ($10 \cdot 24 = 240$), виступ Сечових козаків ($80 \cdot 10 = 800$), вистава «Бувають чи дива» ($120 \cdot 10 = 1200$)	2240
Організація обіду ($50 \cdot 10 = 500$), кава-брейк ($40 \cdot 10 = 400$)	900
Послуги екскурсовода	1000
Послуги людей, що допоможуть у транспортуванні	1000

Продовження Додатку Е

Пандус-платформа	9000
Сувенірна продукція, до її складу входять: листівки з пам'ятками острова Хортиця та побажаннями (10 грн), горнятко (60 грн), цукерки (50 грн).	1200
Всього	23040

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Шеленіна Аліна Олексіївна, студентка 2 курсу магістратури , форми навчання денної, факультету соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», адреса електронної пошти sheleninaalina@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальна робота із забезпечення доступності туристичного середовища для людей з обмеженими можливостями» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Шеленіна А.О.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Маловічко О.В.